

FATIK

25ste jaargang • juli-augustus-september 2007 • Nummer 115

Driemaandelijks uitgave

FATIK is een uitgave van de Liga voor Mensenrechten v.z.w.

Inhoud	Editoriaal	3
	• Een half jaar strafuitvoeringsrechtbanken: <i>'t kindje groeit, 't broekje niet</i> <i>Peter Pletincx</i>	
	Artikelen	5
	• De gespannen relatie tussen Justitie en Psychiatrie: een beschrijvend onderzoek <i>Elizabet Michiels</i>	
	• Herstelgerichte detentie tussen consolideren en exploreren <i>Geert Van Aerschot en Frank Geets</i>	
	• Gevangenisdeuren gaan wereldwijd open met OPCAT <i>Alexander Hoefmans</i>	
	Interview	23
	• "Voor een land dat trots is op zijn democratie en progressieve wetgeving, zijn de staat van de gevangenen en de publieke opinie over gevangenen onrustwekkend." Fatik sprak met Delphine Paci <i>Mieke Van den Broeck en Astrid Thienpont</i>	
	Rechtspraak	26
	• Leuvense gevangenen niet langer in hun blootje <i>Astrid Thienpont</i>	
Uitgelezen	29	
• Straf de armen! De penitentiaire politiek van de Verenigde Staten, voorbeeld of waarschuwing? <i>Marc Tassier</i>		
Ook dat nog	31	

Afgiftekantoor: 9000 Gent 1
Bg FATIK PA3A9108
Afsendadres: Liga voor Mensenrechten
J. Van Stopenberghestraat 2
9000 Gent
V.U.: Jos Vander Velpen
J. Van Stopenberghestraat 2
9000 Gent

FATIK

Tijdschrift voor Strafrecht en
Gevangeniswezen
Verschijnt vier keer per jaar
25ste jaargang
juli-augustus-september 2007, nummer 115

Redactie

Hoofdredactie: Tom Daems
Eindredactie: Angela van de Wiel
Redactie: Jan Adams, Ralf Bas, Chris Hermans,
Peter Janssen, Peter Pletincx, Luc Robert

Vormgeving: Bram Wets

Abonnement op FATIK? Bel 09/223.07.38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw.
J. Van Stopenberghestraat 2, 9000 Gent
tel: 09/223.07.38 – fax.: 09/223.08.48
e-mail: info@mensenrechten.be
website: <http://www.mensenrechten.be>

Redactionele samenwerking en disclaimer

*FATIK, Tijdschrift voor Strafrecht en
Gevangeniswezen* strekt tot een zo volledig
mogelijke berichtgeving over de evoluties op
het vlak van strafrecht en gevangeniswezen.

Voor publicatie aangeboden teksten mogen
rechtstreeks naar het redactiesecretariaat
worden gestuurd. De redactie behoudt zich
alle rechten voor de publicatie van ingezonden
teksten, artikels, werken, advertenties ed. te
weigeren.

Aan de totstandkoming van deze publicatie
is de uiterste zorg besteed. Voor informatie
die nochtans onvolledig of onjuist is
opgenomen, aanvaarden de redactie en de
uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke
auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen
redactionele bijdragen.

Lidmaatschap Liga voor Mensenrechten en jaarabonnementen

Lid + abonnement op Tijdschrift voor
Mensenrechten: 27 €
Lid + abonnement op Fatik, tijdschrift voor
Strafrecht en Gevangeniswezen: 35 €
Lid + abonnement op beide tijdschriften: 60 €
Steunend lid + abonnement op beide
tijdschriften: 96 €
Lid zonder abonnement: 5 € per jaar

Het is ook mogelijk om, losgekoppeld van
het lidmaatschap, een abonnement op de
tijdschriften te bekomen.
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

De inhoudstafels van de oudere jaargangen zijn
consulteerbaar op de website van de Liga voor
Mensenrechten - www.mensenrechten.be

© Niets uit deze publicatie mag worden veeleevoudigd en/of
openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische
gegevensdragers of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande,
uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uit respect voor mens en milieu wordt FATIK gedrukt op
kringlooppapier en zonder Vluchtige Organische Stoffen
door Druk in de Weer, Gent

Editoriaal

3

- Een half jaar strafuitvoeringsrechtbanken: *'t kindje groeit, 't broekje niet*
Peter Pletincx

Artikelen

5

- De gespannen relatie tussen Justitie en Psychiatrie: een beschrijvend
onderzoek
Elizabet Michiels
- Herstelgerichte detentie tussen consolideren en exploreren
Geert Van Aerschot en Frank Geets
- Gevangenisdeuren gaan wereldwijd open met OPCAT
Alexander Hoefmans

Interview

23

- "Voor een land dat trots is op zijn democratie en progressieve
wetgeving, zijn de staat van de gevangenen en de publieke opinie
over gevangenen onrustwekkend." Fatik sprak met Delphine Paci
Mieke Van den Broeck en Astrid Thienpont

Rechtspraak

26

- Leuvense gevangenen niet langer in hun blootje
Astrid Thienpont

Uitgelezen

29

- Straf de armen! De penitentiaire politiek van de Verenigde Staten,
voorbeeld of waarschuwing?
Marc Tassier

Ook dat nog

31

Een half jaar strafuitvoeringsrechtbanken: 't kindje groeit, 't broekje niet

Op 1 februari 2007 trad, net zoals de wet houdende de oprichting van de strafuitvoeringsrechtbanken, de wet op de externe rechtspositie¹ deels in werking. Sindsdien worden de belangrijke beslissingen inzake de strafuitvoering genomen door de rechterlijke macht en niet langer door de minister of daartoe gemachtigde ambtenaren van de penitentiaire administratie. De nieuwe wet wordt gefaseerd ingevoerd. In eerste instantie worden de strafuitvoeringsrechtbanken bevoegd voor de veroordeelden met een hoofdgevangenisstraf van meer dan 3 jaar en voor de volgende modaliteiten: voorwaardelijke invrijheidstelling, beperkte detentie, elektronisch toezicht en de voorlopige invrijheidstelling met het oog op verwijdering uit het land (of overlevering). Uitzonderlijk kunnen ook uitgaansvergunningen of penitentiaire verloven worden toegestaan.

De externe rechtspositie was een stokpaardje van minister van Justitie Onkelinx en werd geïmplementeerd tegen een achtergrond van een structurele overbevolkingsproblematiek. Het resultaat was kunst- en vliegwerk: voor een -zelfs minimale- basisopleiding voor de assessoren die zich voortaan met deze materie dienden bezig te houden was geen tijd meer, de uitvoeringsbesluiten werden pas de dag van de inwerkingtreding gepubliceerd, werkinstructies voor de penitentiaire administratie haalden de deadline niet...

De wettekst zelf was trouwens snel door het parlement gejaagd en er werd onvoldoende tijd genomen om de wet op zijn effectiviteit en juridische kwaliteit te vervolmaken. Het resultaat is een wet die niet af is, die tegenstrijdigheden bevat of zelfs cruciale lacunes laat. Voor een bloemlezing van de knelpunten verwijzen we naar de recente bijdrage van Freddy Pieters in *Panopticon*.²

Wie ook maar enigszins vertrouwd is met de materie, had het al voor de start van de strafuitvoeringsrechtbanken voorspeld: zeer snel zouden de rechtbanken overbelast zijn. Een half jaar later wordt er vanuit verschillende invalshoeken aan de alarmbel getrokken: geen enkele Nederlandstalige rechtbank slaagt er nog in de dossiers te behandelen binnen de wettelijk voorziene termijnen en de vertragingen nemen nog steeds toe. Om gefundeerde uitspraken te doen over de oorzaken van de vertragingen of over de effecten van de strafuitvoeringsrechtbank is het nog veel te vroeg. Toch wil ik in dit editoriaal enkele aspecten aanstippen die tekenend zijn voor de huidige stand van zaken.

Allereerst kondigde de achterstand zich op een onafwendbare wijze aan: in de aanloop naar 1 februari 2007 werd in een niet onbelangrijk aantal dossiers niet meer beslist door de minister of de penitentiaire administratie en werden ze doorgeschoven voor behandeling door de strafuitvoeringsrechtbank. Tevens was er in de beginfase een verdichting omdat een groot aantal dossiers quasi gelijktijdig door de gevangenis volgens de nieuwe wet werd klaargestoomd, een titanenwerk waarbij gevangenisdirecties en psychosociale diensten zware inspanningen leverden. Veel keuze was er immers niet: de wetgever heeft voorzien in een dwangsomprocedure indien de gevangenisdirecteur zijn advies niet tijdig overmaakt. Daarenboven worden er maandelijks meer dossiers op de griffie van de rechtbank aanhangig gemaakt dan dat de rechtbank er kan behandelen. Het flessenhalsyndroom manifesteerde zich dus al zeer snel.

Ten tweede verdween door de wettelijke inbedding van de externe rechtspositie niet alleen de discretionaire bevoegdheid van de minister, maar tegelijkertijd verviel ook een zekere praxis die zich doorheen de jaren binnen de penitentiaire administratie had ontwikkeld op basis van geschreven en ongeschreven regels. De voorlopige invrijheidstelling van illegalen was bijvoorbeeld veel minder gebaseerd op inhoudelijke afwegingen dan op een tarifiering inzake te ondergane strafduur. Een gelijkaardige politiek bestond met betrekking tot mislukte uitgaansmodaliteiten, waarbij –als vorm van interne sanctie– een zekere wachtperiode werd ingelast vooraleer een nieuw verzoek kon ingediend worden... Met de overdracht van de bevoegdheid naar de rechterlijke macht verviel deze praxis en momenteel is het voor alle partijen nog wat zoeken naar nieuwe modi operandi. Daarbij dient opgemerkt te worden dat de accenten die destijds door de minister van Justitie gelegd werden, niet dezelfde zijn als deze van een rechtbank. Rechters beslissen in individuele geschillen en op basis van individuele dossiers, terwijl een penitentiaire administratie een bepaald strafuitvoeringsbeleid voert dat veel meer gebaseerd is op manageriële argumenten (waarvan de instrumentele wijze waarop

¹ "Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten", B.S., 15 juni 2006.

² Pieters, F., "De Wetten betreffende de strafuitvoeringsrechtbanken en de externe rechtspositie van veroordeelden: Mayday, Mayday?"; *Panopticon*, 2007.4, p.41-56.

elektronisch toezicht, als middel in de bestrijding van de overbevolking, de laatste jaren toegepast werd, een mooi voorbeeld was).

Ten derde heeft de wet, die precies tot doel heeft om de rechtzekerheid en –gelijkheid te waarborgen, een pervers effect door precies alles via gewichtige en (te) logge procedures te willen regelen. De loutere vraag tot aanpassing van voorwaarden, die door een veroordeelde op ieder moment kan gesteld worden, houdt in dat alle partijen (gevangenis-directie, openbaar ministerie) zich hierover moeten uitspreken. Indien de vraag een slachtoffergerichte voorwaarde betreft, worden ook deze actoren aangeschreven. De rechtbank oordeelt of ze het al dan niet nuttig acht om een zitting te houden, en beslist uiteindelijk in een vonnis dat openbaar moet uitgesproken worden. De meerwaarde van dergelijke omslachtige procedure is toch wel twijfelachtig.

Tot slot is er de afwezigheid van een chronologie of samenhang tussen de verschillende modaliteiten, waardoor gedefinieerde verschillende strafuitvoeringsmodaliteiten, gelijktijdig of met korte tijdsintervallen, kunnen aanvragen zodat er van een gefaseerd en/of doordacht traject richting invrijheidstelling geen sprake is. Sommige contradicties zijn door de wetgever niet uitgesloten, zodat een veroordeelde die geen recht op verblijf heeft in België toch de mogelijkheid heeft (en daarvan ook gebruik maakt) om elektronisch toezicht of een beperkte detentie aan te vragen. Daarnaast zijn bepaalde filters die vroeger voorzien waren en hun nut hadden, weggevallen zodat zelfs voor een veroordeelde die een VI weigert, de gevangenisdirecteur voortaan een advies moet schrijven en de rechtbank een vonnis (met alles wat daaraan voorafgaat en nog meebrengt aan kennisgevingen) moet uitspreken. Bovenstaande voorbeelden zijn maar enkele van de proceduremogelijkheden die de agenda van een rechtbank onnodig laten vollopen.

Enkele anomalieën werden al uit de wet op de externe rechtspositie weggewerkt via aangepaste artikelen in andere wetgeving, maar een fundamentele evaluatie heeft nog niet plaatsgevonden. Een bijstelling en opkuis van de wet op de externe rechtspositie is noodzakelijk nu de strafuitvoeringsrechtbanken uit de startblokken zijn geschoten en de nieuwe interneringswet door het parlement goedgekeurd werd. De waarschuwing van de Hoge Raad voor Justitie in juli van dit jaar voor een te snelle en onvoldoende voorbereide implementatie van nieuwe wetgeving is immers, na de ervaringen met de wet op de externe rechtspositie, meer dan gegrond.

Peter Pletincx *

* De auteur is als assessor penitentiaire zaken verbonden aan de Brusselse Strafvloeringsrechtbank. Deze bijdrage is de vertolking van een persoonlijk standpunt.

De gespannen relatie tussen Justitie en Psychiatrie: een beschrijvend onderzoek

Elizabet Michiels*

Dit artikel bekijkt de relatie tussen Psychiatrie en Justitie van dichterbij. Aan de hand van gegevens van gelaste interneringen, uitgesproken binnen de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent, volgt een beschrijvende analyse. Op basis van 40 interneringen in de periode 2005 verkrijgen we het beeld van een mannelijke geïnterneerde, tussen de 30 en 40 jaar, zonder beroep. We zien dat diefstal en slagen en verwondingen de meest voorkomende misdrijven zijn binnen deze groep. Naarmate de leeftijd toeneemt, zal er een grotere kans bestaan dat de geïnterneerde vooraf in voorlopige hechtenis vertoefde. Dit is ook het geval wanneer het dossier door de Raadkamer wordt behandeld. Ter inleiding schetsen we kort een beeld van de internering in België na het millennium.

1. Inleiding

België ligt al jarenlang onder vuur voor haar beleid ten aanzien van geïnterneerden. Tot driemaal toe gaf het Europees Comité ter Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT)¹ negatieve feedback met betrekking tot de situatie in de psychiatrische annex van Lantin (ondertussen gesloten). In het rapport² van het laatste bezoek van het Comité worden enkele verbeteringen vastgesteld, naast gecontinueerde tekortkomingen. Naast het gebrek aan infrastructuur, bestaat er ook al jarenlang kritiek op het verouderde Belgische interneringssysteem en de wetgeving daarover, de psychiatrische expertise en het gebrek aan behandeling.

De bereidheid van de zorgsector om geïnterneerden onder hun hoede te nemen, blijft klein waardoor geïnterneerden een groep van patiënten vormen waar men geen blijf mee weet. Acht jaar na het verschijnen van het eindrapport van de Commissie Internering blijkt dat er geen fondsen kunnen vrijgemaakt worden om de voorgestelde hervormingen door te voeren. Justitie verwijst de kosten naar Volksgezondheid en Sociale Zaken. Dit is een positieve evolutie maar men vergeet deze overheidsdiensten van de nodige extra middelen te voorzien.³ Daarbovenop toont de huidige situatie aan dat nog steeds geen volwaardig partnerschap⁴ is gevormd tussen de betrokken overheidsdiensten. Recht en gezondheidszorg golden dan ook lange tijd als een contradictio in terminis.⁵ De laatste jaren werken het recht en de hulpverlening steeds meer samen binnen éénzelfde werkveld, maar is deze samenwerking wel haalbaar? Justitie en de hulpverlening hebben immers andere doelstellingen.⁶ In de eerste plaats is de visie van justitie gebaseerd op de bescherming van de maatschappij maar ook op het respect voor de wet en een zinvolle invulling van de straf, terwijl de hulpverlening de individuele problematiek van de dader centraal stelt.⁷ Justitie heeft als kerntaak het verzamelen van de bewijsstukken, het strafrechtelijk vervolgen en het beperken van recidivisme⁸ terwijl gezondheids- en welzijnszorg een harmonieuze ontplooiing beogen van zowel delinquente als niet-delinquente medeburgers.⁹

Gedurende mijn stageperiode in de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent, bestond er vanuit de magistratuur de vraag naar een beeld van de relatie tussen Psychiatrie en Strafrecht. Deze vraag werd een onder-

* Elizabet Michiels is studente 2de licentie Criminologische Wetenschappen, Universiteit Gent.

1 CPT, Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 25 novembre au 7 décembre 2001 [WWW] <http://www.cpt.coe.int/documents/bel/bel.htm> [05-02-2007]

2 CPT, Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 18 au 27 avril 2005 [WWW] <http://www.cpt.coe.int/en/states/bel.htm> [06-02-2007]

3 CASSELMAN, J., Geïnterneerden in overbevolkte gevangenissen, in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETE, R., VAN DAELE, D. en SPRIET B., Strafrecht als roeping, Liber Amicorum Lieven Dupont, Leuven: Universitaire Pers, 2005, 324.

4 Volgens PRINS (1980 in WATSON, et al., The Mentally Disordered Offender in an Era of Community Care: New Directions in Provision, Cambridge: University Press, 1993, Part I, 24-46) heeft deze niet-samenwerking tot gevolg dat de professionelen meer en meer tegenzin verwerven om met psychiatrische delinquenten te werken.

5 KLOECK, K., 'Je kent de weg en de taal: over netwerkvorming tussen welzijnswerk en strafrechtsbedeling', Panopticon, 2001, 21.

6 OPSTEYN, J., 'Recht en geestelijke gezondheidszorg: Visietekst van I.T.E.R. – centrum voor daderhulp', Panopticon, 2003, 71.

7 Wet 1 juli 1964 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontedaders en plegers van bepaalde seksuele feiten, B.S., 11 mei 1930.

8 TROCH, S., MATHIEU, N., FOUCART, M., WATTIER, P., DONFUT, C. en CHECCHIN, L., De ambulante behandeling van seksuele delinquenten in KONING BOUDEWIJNSTICHTING, Dicht bij de mensen, een mozaïek van ideeën en initiatieven omtrent geestelijke gezondheid, Brussel, Koning Boudewijnstichting, 2005, 309.

9 KLOECK, K., l.c., 21.

zoekopzet dat aan de hand van gegevens uit 2005 werd uitgewerkt. Dit artikel schetst een beeld van een veertigtal interneringen verkregen op basis van vonnissen en gegevens binnen de dossiers, aangevuld met enkele rudimentaire opmerkingen.

2. Internering na het millennium

Hervormingen?

Al jarenlang is men het erover eens dat het interneringsbeleid aan vernieuwing toe is. Desondanks bleef een wettelijke hervorming uit. Pas op 21 april 2007 kwam een nieuwe interneringswet tot stand.¹⁰

Recente belangrijke ontwikkelingen zijn de Forensische Psychiatrische Eenheden die in enkele psychiatrische ziekenhuizen worden ondergebracht, waardoor de geïnterneerden meer en meer hun plaats zullen vinden binnen het reguliere psychiatrische circuit. De FOD Justitie kende in 2001 een subsidie toe aan drie algemeen psychiatrische ziekenhuizen (Koninklijk Besluit 2001), zoals ook de FOD Volksgezondheid middelen toekende aan vier algemeen psychiatrische ziekenhuizen. Ondertussen zijn er in Vlaanderen (cijfers van 2004) Forensische Eenheden in drie privé psychiatrische ziekenhuizen voor ongeveer 118 medium-security geïnterneerden (terwijl die groep wordt geschat op 300 tot 350 personen).¹¹ De huidige Minister van Justitie Onkelinx kondigde begin 2004 de oprichting aan van een instelling van Sociaal Verweer in Vlaanderen¹² met een bezettingsgraad van gemiddeld 350 geïnterneerden en daarbovenop zou de instelling in Paifve uitgebreid worden.

In 2004 werd ook een federale werkgroep opgericht onder voorzitterschap van Paul Cosyns met als mandaat het uittekenen van het concept 'forensisch psychiatrisch zorgcircuit', het formuleren en bespreken van knelpunten en samenwerkingsverbanden.¹³ Vanaf 1 januari 2005 kwam Volksgezondheid in de plaats van Justitie, ter financiering van de behandeling van de geïnterneerde.¹⁴ Ondertussen wordt er in Gent gewerkt aan een instelling (die Onkelinx in 2004 beloofde) met

270 plaatsen, Antwerpen zou een kleine versie binnen het Stuivenbergziekenhuis krijgen (ten vroegste in 2009). Alle negen psychiatrische annexen verkrijgen dit jaar nog een multidisciplinair team.

De nieuwe interneringswet komt tegemoet aan heel wat kritieken. Zo zal enkel nog gebruik gemaakt worden van het begrip geestesstoornis, en wordt 'een gevaar voor de maatschappij' geïntroduceerd. Dit concept wordt gedefinieerd als het risico op hervallen, wat ruimer is dan recidiveren. De psychiatrische expertise wordt multidisciplinair en verplicht. Er komt ook een standaardmodel en kwaliteitscriteria.¹⁵

Toch oogst deze nieuwe wet al kritiek. De wetgever heeft er niet voor gekozen de rechter de mogelijkheid te geven én een straf én een beveiligingsmaatregel op te leggen. Het is een alles of niets keuze geworden, waardoor een verminderde toerekeningsvatbaarheid moeilijk te bestraffen valt. De nieuwe definitie van een geestesziekte is ruimer, waardoor er meer mensen onder dit systeem zullen vallen.¹⁶ Vandembroucke¹⁷ stelt zich de vraag wat we moeten aanvangen met de mengbeelden, de dubbele diagnoses, de seksuele devianten en persoonlijkheidsstoornissen. Interneren of veroordelen? Er wordt vaak vergeten dat psychopathologie moet losgekoppeld worden van toerekenbaarheid. Hij stelt dus dat er een onderscheid moet blijven tussen de juridische en medisch-psychiatrische wereld, tussen toerekenen en stoornissen. Daarbovenop stelt Goethals et al.¹⁸ dat er nergens een kwaliteitscontrole in de wetgeving is ingebouwd inzake de gerechtsexperts.

De Strafitvoeringsrechtbanken worden bevoegd voor de interneringsmaatregel. De vrijlating op proef zal veel strikter geregeld worden. Het risico op nieuwe feiten moet worden onderzocht, en men moet meer rekening houden met de houding van de geïnterneerde tegenover zijn behandeling. Belangrijk is ook dat vrijlating op proef enkel zal kunnen wanneer eerder al andere mogelijkheden (penitentiair verlof, beperkte hechtenis of elektronisch toezicht) zijn uitgetest. Het multidisciplinair team van het Penitentiair Onderzoeks- en Klinisch Observatiecentrum (POKO)¹⁹ komt er uiteindelijk niet.

10 Wet van 21 april 2007 betreffende de internering van personen met een geestesstoornis, B.S. 13 juli 2007.

11 CASSELMAN, J., *Geïnterneerden in overbevolkte gevangenis*, in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETE, R., VAN DAELE, D. EN SPRIET B., *Strafrecht als roeping, Liber Amicorum Lieven Dupont*, Leuven: Universitaire Pers, 2005, 322. Zie ook SNACKEN, S. en GUTWIRTH, S., *Over mensen, gedetineerde mensen en politieke verantwoordelijkheid in een democratische rechtsstaat*, Panopticon, 2004, 127.

12 Op 26 juni 2005 besliste Minister van Justitie Onkelinx in Antwerpen een instelling voor geïnterneerden op te richten (uit VERHOEST, F., *Antwerpen krijgt instelling voor geïnterneerden; gesloten instelling psychiatrische delinquenten biedt werk aan 350 mensen*, Het Laatste Nieuws, 28-06-2005).

13 CASSELMAN, J., l.c., 323.

14 TUBEX, H., *Internering; vooruitgang aan het tempo van de processie van Echternach*, Ad Rem, 2004, 40-46.

15 HEIMANS, H., *Is er nog hoop voor geïnterneerden?*, Fatik, 2007, 114, 11-12.

16 DE CLERCK, A. en VAN STEENBRUGGE, W., *Het wetsontwerp internering: het lijden eindelijk verlicht?*, Fatik, 2007, 114, 17.

17 VANDENBROUCKE, M., *De nieuwe interneringswet: enkele kanttekeningen*, Fatik, 2007, 114, 23.

18 GOETHALS, J. en ROBERT, L., *Een nieuwe interneringswet*, Fatik, 2007, 114, 7.

19 Koninklijk Besluit 19 april 1999 tot instelling van een Penitentiair Onderzoeks- en Klinisch Observatiecentrum met het statuut van Wetenschappelijke inrichting van de staat, B.S., 8 mei 1999.

Onderzoek

Het onderzoek van Cosyns et al.²⁰ geeft een vrij recent beeld van enkele kenmerken van de globale Belgische populatie van geïnterneerden. We bespreken hier de interessantste resultaten.

De CsBM hadden op de referentiedatum in totaal 3306 geïnterneerden onder hun toezicht en beslisten voor ongeveer 60% daarvan tot een invrijheidsstelling op proef. Van de overige 40% geïnterneerden, verblijven er in Vlaanderen 505 geïnterneerden zonder aangepaste behandeling binnen penitentiaire instellingen. In Wallonië worden 542 geïnterneerden geplaatst binnen een beveiligd psychiatrisch ziekenhuis of een instelling tot bescherming van de maatschappij. Vlaanderen heeft een groot gebrek aan beveiligde psychiatrische ziekenhuizen. De hoge psychiatrische co-morbiditeit benadrukt de noodzaak aan een uitgebreid en aangepast behandelingsaanbod. De instroom van geïnterneerden hangt grotendeels af van de adviezen van forensische deskundigen gedurende het vooronderzoek en verschilt duidelijk tussen Wallonië en Vlaanderen. Invrijheidsstelling op proef zou in Vlaanderen dan weer meer kans op behandeling binnen een regulier psychiatrisch ziekenhuis of psychiatrisch verzorgingstehuis bieden dan in Wallonië. Kwaliteitsnormen en -criteria met betrekking tot het psychiatrisch deskundigenonderzoek (zoals bepaald in de nieuwe wet) zouden aan deze arbitraire verschillen tegemoet kunnen komen.

Besluit

We kunnen stellen dat er nog steeds geen optimale samenwerking bestaat tussen de beleidsdomeinen Justitie en Welzijn, vereist om kwaliteitsvolle hulpverlening aan geïnterneerden mogelijk te maken. De Commissie Internering pleitte in 1999 in haar eindrapport voor een tweesporenbeleid²¹, waarbij Justitie verantwoordelijkheid draagt over de controle van de geïnterneerden en de uitvoering van de beslissingen van de CsBM. De Overheidsdiensten Sociale Zaken en Volksgezondheid zijn op hun beurt bevoegd voor de behandeling zowel binnen als buiten de gevangenis. De kans op het effectief functioneren van dergelijk beleid vereist een doorgedreven samenwerking, en een geïntegreerd netwerk voor de behandeling van geïnterneerden. Beide zijn in realiteit nog steeds afwezig, wat eerder te wijten is aan een gebrek aan middelen dan aan de afwezigheid van motivatie. Op wetgevend niveau zien we recent het doorvoeren van een hervorming van de wetgeving. Dit

brengt positieve veranderingen teweeg, die korte metten zullen maken met enkele oeroude kritieken.

3. Beschrijvend onderzoek

De meest duidelijke manifestatie van een psychiatrische problematiek binnen het Strafrecht is de internering, een beschermingsmaatregel die wordt opgelegd door een rechter wanneer de beklaagde voldoet aan drie wettelijke voorwaarden.²² Als eerste voorwaarde moeten de feiten ten aanzien van de beklaagde naar recht bewezen zijn. Als tweede voorwaarde moet de beklaagde zowel op het moment van het proces als op het moment van de feiten ontoerekeningsvatbaar worden verklaard als gevolg van een geestesstoornis die de dader ongeschikt maakt zijn daden te controleren. De laatste voorwaarde betreft de sociale gevaarlijkheid van de dader ten opzichte van zichzelf en ten opzichte van de maatschappij. Hierboven hebben we hervormingen en pijnpunten geschetst en de resultaten aangehaald van een recent Belgisch onderzoek met betrekking tot de internering in België. Dit artikel bezit niet hetzelfde veralgemeningsniveau als het besproken onderzoek hierboven, maar wenst toch bij te dragen tot de informatieverzameling met betrekking tot geïnterneerden. Het doel is dan ook een beeld te scheppen van de in één jaar gelaste interneringen, en dit enkel binnen één correctionele rechtbank.

Vraagstelling

Eenzijds heeft de ruime vraagstelling betrekking op het beeld tussen Psychiatrie en Strafrecht in 2005 binnen de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent, meer concreet de gelaste interneringen binnen deze periode. Op basis van dossiers en vonnissen, zullen we een beeld scheppen van de bestudeerde interneringen. We betrekken hierbij variabelen zoals beroep, geslacht en leeftijd en bekijken hun verdeling.

Anderzijds zullen we ook enkele vragen beantwoorden; "Wordt er altijd aan de wettelijke voorwaarden voldaan bij een gelaste internering?", "Bestaat er een verband tussen de aard van het laatst gepleegde misdrijf en de gelaste internering?", "Bestaat er een verband tussen het advies van de aangestelde gerechtsdeskundige" of nog "Volgt de rechter steeds het advies van de psychiater?" en "Zijn de adviezen gelijklopend bij aanstelling van meerdere gerechtsdeskundigen?".

20 COSYNS, P., D'HONT, C., JANSSENS, D., MAES, E. en VERELLEN, R., *Geïnterneerden in België: de cijfers*, Panopticon, 2007, 1, 46-61.

21 GOETHALS, J., *De internering. De aanpak van de ontoerekeningsvatbare delinquent*. In BOUVERNE-DE BIE, M. et al. (Ed.), *Handboek Forensisch Welzijnswerk*. Gent: Academia Press, 2002, 574.

22 *Wet 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, gewoontemisdadigers en plegers van bepaalde seksuele feiten*, B.S., 11 mei 1930 vervangen door *Wet 1 juli 1964*, B.S., 17 juli 1964. GOETHALS, J., *De internering. De aanpak van de ontoerekeningsvatbare delinquent*. In BOUVERNE-DE BIE, M. et al. (Ed.), *Handboek Forensisch Welzijnswerk*. Gent: Academia Press, 2002, 553. COSYNS, P., D'HONT, C., JANSSENS, D., MAES, E. en VERELLEN, R., *Geïnterneerden in België: de cijfers*, Panopticon, 2007, 1, 47.

Voordat we verdergaan moet gesteld worden dat dit onderzoek logischerwijze enkele beperkingen heeft. Ten eerste betreft het slechts de interneringen van één van de 27 Rechtbanken van Eerste Aanleg. Met andere woorden, de resultaten van dit kleinschalige onderzoek kunnen niet veralgemeend worden voor de Belgische situatie. Ten tweede moet gesteld worden dat bij een groot aantal van de onderzoeksobjecten enkele gegevens ontbreken doordat het dossier niet meteen kon ingekeken worden op de griffie. De afwezigheid van een dossier kan het gevolg zijn van de doorstroming van een dossier, zowel tijdens de procedure onder de bevoegde magistraten (en betrokken partijen), als na de uitspraak tot internering. Deze beperking kan gecorrigeerd worden door de dossiers op te sporen zowel bij de Commissie Bescherming van de Maatschappij als bij Justitiehuisen en Parket, wat binnen dit onderzoek niet gebeurd is. Ten derde moet er rekening worden gehouden met beperkingen met betrekking tot de gegevensverwerking. Zo bijvoorbeeld werd voor de variabele MISDRIJF enkel rekening gehouden met het laatst gepleegd misdrijf, en werd de aanwezigheid van bijkomende kwalificaties aan de hand van een teken toegevoegd aan de zwaarste kwalificatie. Tenslotte behandelen we enkel deze dossiers waarin sprake is van een psychiatrische problematiek op het niveau van het onderzoek ten gronde. Dat wil zeggen dat we enkele stappen overslaan, en zo talrijke geseponeerde dossiers – waarin sprake kan zijn van psychiatrische problemen – mislopen.

Methoden

Dataverzameling

Gedurende mijn stageperiode had ik de toegang tot de correctionele griffie binnen de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent. Aan de hand van vonnissenboeken, bundelingen van vonnissen per datum en per kamer, kon ik de nodige informatie verzamelen. Aan de hand van het griffienummer raadpleegde ik telkens het bijbehorende dossier.

Operationalisatie

Eenmaal de data aanwezig waren, werd de oorspronkelijke onderzoeksvraag uitgewerkt in concrete vragen. Voorgaand aan het beantwoorden van deze vragen kozen we enkele factoren die van belang zijn bij het uitwerken van het onderzoeksopzet, variabelen genoemd. Zo bekwamen we een dataset²³ met 40 waarnemingen ofwel interneringen en 13 variabelen.

Analyse

Dit onderzoek geeft enkel een beschrijvend beeld, zonder te achterhalen of tussen bepaalde factoren een oorzakelijke band bestaat. Het onderzoek kan van start gaan wanneer de geselecteerde factoren werkbaar zijn gemaakt en de gegevens in een dataset zijn ingevoerd en gecontroleerd. Onder beperkingen hebben we reeds een aantal redenen opgesomd waardoor het resultaat van dit onderzoek geen veralgemening mag ondergaan. Maar als we met een statistisch programma werken zoals SPSS²⁴, komen er extra beperkingen bij zeker wanneer enkele variabelen een bepaald meetniveau niet overstijgen²⁵ en het totale aantal waarnemingen kleiner is dan 100. We gaan geen causale verbanden na en gebruiken dus enkel beschrijvende analysetechnieken. Om de resultaten voor te stellen, maken we gebruik van taart- en staafdiagrammen. Relaties tussen de geselecteerde variabelen kunnen we opsporen aan de hand van een kruistabel. Wat volgt is een bespreking van de beschrijvende analyse en enkele kruistabellen die een mogelijke relatie tussen kwalitatieve variabelen kunnen blootleggen.

Resultaten

Univariate analyse

Voordat we mogelijke relaties nagaan, moeten we eerst de verdeling bekijken van enkele variabelen. De resultaten hebben betrekking op veertig cases (N=40), verzameld binnen de correctionele kamers van één Rechtbank van Eerste aanleg. Af en toe zullen enkele resultaten worden vergeleken met de gegevens²⁶ gebaseerd op de Gerechtelijke Statistieken van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (N.I.S.), en de twee volumes Statistische gegevens inzake de veroordelingen, opschortingen en interneringen opgemaakt door het Ministerie van Justitie voor het jaartal 1994 en 1995.

Het beeld van de internering dat voortkomt uit de analyse, stelt dat het bijna altijd gaat om mannen, in de leeftijdscategorie dertig of veertig jaar, waarvan het merendeel op het moment van de uitspraak geen beroep uitoefent. Deze gegevens lopen in dezelfde lijn als de gegevens die Goethals²⁷ aanhaalt in zijn artikel. Hij stelt dat het sociografisch profiel van de geïnterneerdenpopulatie evolueert naar een jongere leeftijd, mensen met een ongunstig professioneel profiel en meer alleenstaanden en ongehuwden. De laatste trend kunnen we niet ondersteunen vanwege gebrek aan gegevens op dat gebied. Maar deze trend lijkt moeilijk

23 Een dataset kunnen we eenvoudig voorstellen als een matrix waarbij de waarnemingen de rijen vertegenwoordigen en bepaalde scores hebben op bepaalde variabelen, terug te vinden in de kolommen. Zo zal internering X7 bijvoorbeeld 3 scoren op variabele ADVIES, wat betekent dat de aangeduide deskundige in dit geval niet adviseert om te interneren mits voortzetting van de behandeling.

24 SPSS staat voor Statistical Package for the Social Sciences.

25 Het merendeel van de opgenomen variabelen zijn tekstueel en dus kwalitatief.

26 Deze gegevens worden besproken door GOETHALS, J., *De internering. De aanpak van de ontoerekeningsvatbare delinquent in BOUVERNE-DE BIE, M. et al. (Ed.)*, Handboek Forensisch Welzijnswerk. Gent: Academia Press, 2002, 559-566.

27 GOETHALS, J., *De internering. De aanpak van de ontoerekeningsvatbare delinquent. In BOUVERNE-DE BIE, M. et al. (Ed.)*, Handboek Forensisch Welzijnswerk. Gent: Academia Press, 2002, 256.

te ontkennen indien we vaststellen dat er binnen de Belgische populatie veel meer alleenstaanden zijn dan drie decennia geleden.²⁸ Meerdere onderzoeken stellen ook vast dat alleenstaanden meer kans hebben op een lager inkomen, mede als gevolg van een lager opleidingsniveau. Daarbovenop komt uit theorie en praktijk naar voren dat psychiatrische patiënten positieve symptomen (opstoten van wanen, hallucinaties) verkrijgen wanneer zij terechtkomen in situaties van stress en onstabieleit. Structuur is daarom ook heel belangrijk om opstoten te vermijden. We zouden kunnen stellen dat een alleenstaande meer blootgesteld wordt aan stressvolle situaties, onder meer vanwege de onmogelijkheid tot verdelen van de taken (waaronder inkomen). Tabel 1.1. toont aan dat meer dan een derde van de 40 geïnterneerden geen baan heeft op het moment van het vonnis, waarvan zeven personen door invaliditeit. Ongeveer een vijfde van de geïnterneerden had een baan als arbeider voor de internering. Het aantal cases is te klein om hier een bepaalde verdeling in terug te vinden.

Onder de geïnterneerden vinden we weinig vrouwen. Hierin verschilt de geïnterneerdenpopulatie niet wezenlijk van de algemene gevangenisbevolking. In 2004 bestond de penitentiaire bevolking uit 4% vrouwen. Er is wel een lichte stijging merkbaar doorheen de tijd. In 2000 waren er 322 vrouwen opgesloten, voor 313 beschikbare plaatsen in de inrichtingen voorzien voor vrouwen, zijnde Antwerpen, Brugge, Gent, Vorst, Lantin, Bergen en Namen. De discrepantie tussen het aantal mannen en vrouwen binnen penitentiaire instellingen kan worden verklaard aan de hand van verschillende hypothesen; vrouwen plegen minder criminaliteit en vooral minder opvallende criminaliteit, rechters geven vrouwen niet graag een gevangenisstraf vanuit hoffelijkheidgevoelens, maar anderzijds geven sommige rechters vrouwen eerder zware straffen, omdat zij een

moreel ideaal hoog moeten houden.²⁹

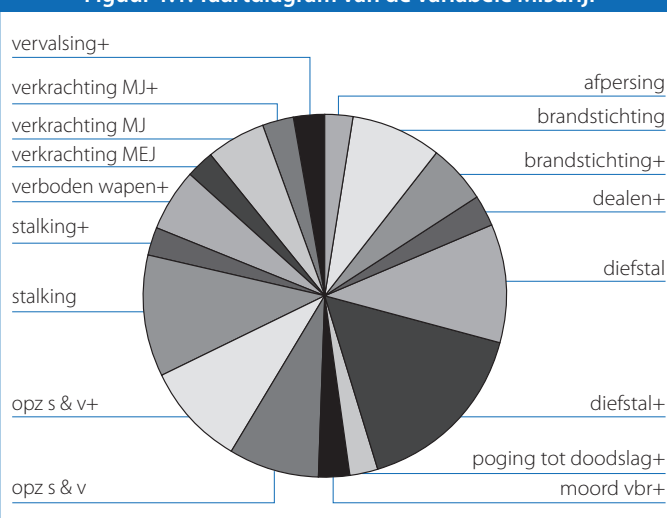
Opvallend zijn de gelijkenissen tussen het beeld van Goethals (cf. supra) met betrekking tot het gepleegde misdrijf en de resultaten binnen dit opzet. Natuurlijk zegt dit niets, zonder vergelijking met de populatie gedetineerden. Vandaar dat deze vaststelling slechts een relatieve indruk kan nalaten. Zoals bij vele gedetineerden, wordt er bij psychiatrische patiënten melding gemaakt van drugsmisbruik (ofwel dubbele diagnose). In de meeste gevallen betreft het misdrijf diefstal. Maar het tweede meest voorkomende misdrijf in deze analyse (slagen en verwondingen) is meer toegespitst op verdachten met een psychiatrische problematiek. Deze vaststelling kunnen we maken omdat heel vaak de slagen en verwondingen weinig aanleiding hebben en geen middel zijn om iets te bereiken. Andere opvallende misdrijven zijn stalking en brandstichting, waarvoor de psychiatrie veelkleurige verklaringen heeft. In die zin kunnen we wel stellen dat bij sommige misdrijven – dan spreken we niet enkel over de kwalificatie maar vooral het verhaal er rond – een verhoogde kans bestaat dat de verdachte in kwestie met psychiatrische of psychologische problemen kampt.

Het merendeel van de interneringen wordt uitgesproken door de Raadkamer. De verdeling over de andere kamers is gerelateerd aan de aard van de zaak. Logischerwijze zullen we binnen milieuzaken minder interneringen tegenkomen. Vermits we de specifieke specialisaties van de afzonderlijke kamers niet hebben opgenomen, kunnen we enkel stellen dat interneringen vaker opgelegd worden door een onderzoeksgerecht, dan door een vonnisgerecht. Dit stemt overeen met de gegevens van het N.I.S. en andere, die de FOD Justitie voor 1994 en 1995 in heel België verzamelde. Zij bekomen een verdeling van 80% interneringen uitgesproken door de onderzoeksgerechten en 20% door de

Tabel 1.1. Frequentietabel van de variabele Beroep

Beroep op moment van vonnis				
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Va/id				
Zonder	10	25,0	25,0	25,0
Arbeider	8	20,0	20,0	45,0
Zonder-invalid	7	17,5	17,5	62,5
Schrijnwerker	2	5,0	5,0	67,5
Onbekend	1	2,5	2,5	70,0
Chauffeur	1	2,5	2,5	72,5
Klusjesman rustoord	1	2,5	2,5	75,0
Landbouwer	1	2,5	2,5	77,5
Psychiatrisch verpleegkundige	1	2,5	2,5	80,0
Klerk	1	2,5	2,5	82,5
Zonder-arbeider	1	2,5	2,5	85,0
Bakker	1	2,5	2,5	87,5
Metselaar	1	2,5	2,5	90,0
Zonder-fotograaf	1	2,5	2,5	92,5
Schilder	1	2,5	2,5	95,0
Ruitenwasser	1	2,5	2,5	97,5
Tuinier	1	2,5	2,5	100,0
Total	40	100,0	100,0	

Figuur 1.1. Taartdiagram van de variabele Misdrijf

28 X, *Eén Belg op zeven woont alleen*, De Morgen, [WWW] <http://www.demorgen.be/dm/nl/nieuws/belgië/377536> [13/02/2007]

29 *Cijfers en hypothesen afkomstig uit VANDER BEKEN, T., "Cursus Penologie", Vakgroep Strafrecht en Criminologie, 2005, Hoofdstuk IV; Straftoemeting.*

vonnisgerechten. Deze vaststelling komt overeen met de oorspronkelijke doelstelling van de wetgeving, namelijk de procedure met gesloten deuren afhandelen. Een secundaire vaststelling is dat een psychiatrische problematiek goed wordt opgevolgd wanneer ze reeds vroeg binnenin de strafrechtsketen wordt ontdekt.

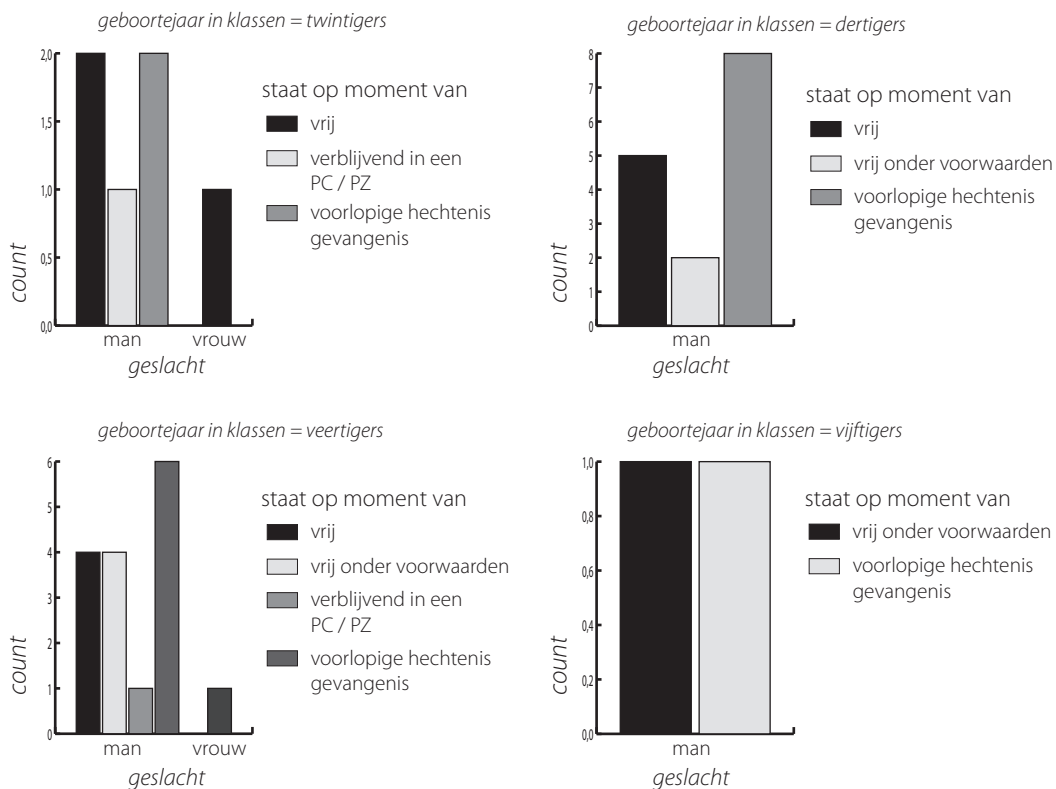
In 38 gevallen zijn de wettelijke voorwaarden duidelijk vervuld. Bij twee gevallen werd er in het vonnis niet expliciet aan de drie wettelijke voorwaarden voldaan, maar vorderde de bevoegde rechter toch een internering. Het probleem hier is niet het al dan niet voldoen aan de wettelijke voorwaarden, maar eerder de onzorgvuldige motivering in het vonnis. Soms gaat een rechter er vanuit dat een bepaalde wettelijke voorwaarde impliciet aanwezig en dus ook vervuld is. Uiteindelijk kunnen we stellen dat bij alle 40 interneringen de wettelijke voorwaarden zijn vervuld, al dan niet expliciet vermeld in het vonnis. En dit terwijl onzorgvuldige motiveringen zowel in het nadeel zijn van de beklaagde als van de rechtszekerheid in het algemeen, dus ook voor de rechter in kwestie. Wanneer we een casus van dichterbij bekijken, vinden we enige duiding.

In het dossier van deze casus wordt de beklaagde door de psychiater in een staat van zwakzinnigheid en een ernstige staat van geestesstoornis bevonden, die hem niet continu ongeschikt maken tot het controleren

van zijn daden. Hij stelt dat de staat van de beklaagde niet van die aard is een gevaar op te leveren voor de maatschappij noch voor zichzelf, maar een psychiatrische opname toch gewenst is. Deze casus is een mooi voorbeeld van de soevereiniteit die de rechter bezit bij de beoordeling van de geestesgesteldheid en sociale gevaarlijkheid van de beklaagde op het ogenblik van de behandeling van de zaak. De rechter gelast een internering op basis van de duidelijke aanwezigheid van een geestestoestand die de beklaagde regelmatig (maar niet continu) ongeschikt maakt zijn daden te controleren. Daarbovenop bestaat er naar het oordeel van de rechter een sociale gevaarlijkheid. De derde voorwaarde (feiten ten laste van de beklaagde bewezen) werd reeds vooraf expliciet vermeld in het vonnis. Uiteindelijk worden alledrie de wettelijke voorwaarden aangeraakt, toch kunnen we even blijven stilstaan bij de eerste voorwaarde. Is het voldoende dat de beklaagde niet continu ongeschikt is tot het controleren van zijn daden? Hier komen we opnieuw bij de kritiek op de verouderde begripshandeling binnen de Belgische wetgeving, waarbij de nieuwe wetgeving een duidelijke positie heeft ingenomen.³⁰

Slechts bij 20 van de 40 interneringen konden we de dossiers inkijken. Op zich kunnen we hieruit weinig opmaken, daar dossiers in omloop kunnen zijn en kunnen verhuizen naar de CBM of de plaats waar de

Figuur 1.2. Staafdiagram van Geslacht en Staat binnen de categorieën van Leeftijd

³⁰ En dus niet heeft verkozen over te stappen naar een systeem waarin partiële toerekeningsvatbaarheid mogelijk is.

verdachte wordt geïnterneerd. Ontbrekende informatie hebben we, bij afwezigheid van het dossier, zoveel mogelijk aangevuld met informatie uit het vonnis. Het is namelijk zo dat sommige vonnissen heel wat meer informatie bevatten dan andere. Zo kunnen zij ook vermelden wie er als gerechts-expert werd aangesteld en wat het exacte besluit was van dat onderzoek. We zien dat, wanneer we de ontbrekende gegevens in rekening brengen, bij de helft van de interneringen slechts één gerechtsdeskundige (meestal een psychiater) werd aangesteld. Bij 44,4% van de zaken wordt er een tweede deskundige aangesteld en de dossieranalyse verraadt dat het meestal gaat om een psycholoog die aanvullend onderzoek verricht, al dan niet in opdracht van de eerste geraadpleegde deskundige. Slechts een kleine minderheid van de dossiers bezit verslagen van meer dan twee onafhankelijke deskundigen. Meestal gaat het hier over updates van vroegere verslagen en zelden over drie recent opgestelde verslagen.

Wanneer we het besluit van de psychiater of psycholoog betrekken, zien we dat in 5 van de 27 gevallen, de drie wettelijke voorwaarden niet voldaan zijn volgens de gerechtsdeskundige. Wanneer we de vergelijking doortrekken, bekomen we opnieuw het aandachtspunt dat de bevoegde rechter sneller een internering gelast. Deze praktijk is niet het gevolg van een bijkomende expertise, want bij aanwezigheid van meerdere expertises wordt tot hetzelfde besluit overgegaan. Wil dit zeggen dat er onnodig personen worden geïnterneerd, enkel en alleen omdat zij volgens het oordeel van de rechter een gevaar zijn voor de maatschappij? Dupont³¹ stelde in 1982 dat het aantal interneringen aan het dalen was en gegevens van de FOD Justitie stellen tot en met 2002 een dalende trend vast (met enkele uitschieters zoals het jaar 1984).³² Als potentiële verklaring hiervoor sprak Dupont over het ongenoegen dat ook bij de magistratuur leeft met betrekking tot het functioneren van de internering, manipulatie van verslagen van deskundigen om interneringen te voorkomen, een groter geloof in de klassieke straffen, enzovoort. Het manipuleren van verslagen zou een mogelijke verklaring kunnen vormen en lijkt te passen binnen de verklaring van het niet opvolgen van een advies³³ en het wel overgaan tot internering. Toch lijkt deze verklaring vrij onwaarschijnlijk. De ervaring op de stageplaats zegt me dat de magistratuur redelijk goed op de hoogte is van de werking van het interneringsstelsel (vooral dan het gebrek aan effectieve behandeling) en zo soms zal besluiten net geen internering te vorderen.

Er heerst vandaag de dag onder de magistratuur geen groter geloof in klassieke straffen, integendeel. Men is er net van overtuigd dat een korte gevangenisstraf heel wat meer schade berokkent, en dat men beter kan overgaan tot een alternatief. Toch zien we in onze samenleving een versterking van de Veiligheidsstaat. Het verstrengen van de maatschappelijke reactie ten opzichte van bepaalde misdrijven, het veiligheidsdiscours (zoals het ondertussen ineffectief gebleken nultolerantie-concept) en de juridisering van de samenleving. De tegenstelling zit hem in de parallelle evolutie van alternatieven zoals alternatieve straffen, buitengerechtelijke afhandeling en herstelrecht. Terwijl het beleid ervoor zorgt dat meer en meer afwijkingen kunnen worden opgenomen binnen het Strafrechtssysteem, voert ze tegelijkertijd een parallelle en tegengestelde stroming aan die zorgt voor de uitwerking van een buitengerechtelijk klimaat waarbinnen gewag wordt gemaakt van de ineffectiviteit van de beslissingen aan de top. Het kader dat door de overheid wordt uitgetekend, wordt uiteindelijk ingevuld door de praktijk. De invulling die beoogd wordt van bovenuit, kan wel eens helemaal anders uitdraaien vanuit de praktijk. De praktijk blijft immers de keuze bewaren om mee te gaan in het hedendaagse veiligheidsdiscours of niet. Van Acker³⁴ verwoordt deze tegenstelling sprekend: vanuit de risicojustitie betekent een recidivist oppakken niets minder dan een geslaagde beveiliging van diezelfde samenleving, terwijl het resocialisatiedenken een gearresteerde recidivist bekijkt als een mislukte reïntegratie binnen de samenleving.

Een volgend aandachtspunt hier is de rol die de rechter opneemt ten opzichte van de maatschappij. Een psychiater maakt een verslag van een individu en kijkt daarbij naar zijn omgeving. Maar heeft deze psychiater hetzelfde beeld van die omgeving wanneer de verdachte daarin vrij rondloopt? Legt de psychiater vooral de nadruk op de persoon in kwestie én zijn behandeling, dan legt de rechter misschien meer de nadruk op persoon én de samenleving? Dit zou kunnen verklaren waarom een psychiater een internering onnodig acht en een rechter toch overgaat tot internering, vanwege het gevaar voor de maatschappij. Zou de rechter een grotere verantwoordelijkheid, een grotere druk voelen dan de psychiater?

Een laatste, doch niet oninteressante opmerking hierbij is er een van socioloog Loïc Wacquant. In Knack³⁵ stelt hij dat "gevangenis meer en meer een opvangcen-

31 In CASSELMAN, J., *Geïnterneerden in overbevolkte gevangenis in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETE, R., VAN DAELE, D. en SPRIET B.*, Strafrecht als roeping, Liber Amicorum Lieven Dupont, Leuven: Universitaire Pers, 2005, 326.

32 DE RUYVER, B. en VERBEKEN, T., *Te gek om op te sluiten*, in VERBRUGGEN, F., VERSTRAETEN, R., VAN DAELE, D. en SPRIET, B. (Ed.) Strafrecht als roeping. Liber Amicorum Lieven Dupont, Leuven: Universitaire Pers, 2005, 353.

33 *Met de hervorming van de wet zal de psychiatrische expertise een verplichte multidisciplinaire expertise zijn die moet beantwoorden aan een aantal kwalitatieve criteria op basis van een standaardmodel.*

34 VAN ACKER, J., *Bespreking van MOERINGS, M., "Straffen met het oog op veiligheid – een onderneming vol risico's"*, Universiteit Leiden, 2003, 27p., in Panopticon, 2004, 302.

trum van de restcategorie geworden zijn.³⁶ Vanuit deze redenering kunnen we ons afvragen of een interneringsmaatregel soms ook gehanteerd wordt als laatste optie voor een restcategorie?

Relaties tussen kwalitatieve variabelen

De variabele STAAT is achteraf toegevoegd vanwege mogelijke interessante relaties met andere variabelen. De frequentieverdeling toont dat de grootste groep geïnterneerden voorafgaand aan de beslissing reeds in voorlopige hechtenis verbleef. Toch zien we ook dat bijna een derde op vrije voeten was, en dat 8 verdachten onder het statuut vrijheid onder voorwaarden leefden voor het vonnis. Slechts 3 personen verbleven vooraf in een psychiatrisch centrum of -ziekenhuis. Wanneer we naar de invloed van de Raadkamer op de staat van de verdachte op het moment van het vonnis kijken, kunnen we besluiten dat wanneer een verdachte door de Raadkamer wordt geïnterneerd, de kans veel groter is dat deze persoon in voorlopige hechtenis verkeert.

Wanneer we kijken naar de relatie tussen de STAAT op het moment van het vonnis binnen de categorieën GESLACHT en LEEFTIJD, zien we een evolutie. Bij de twintigers zien we dat er evenveel verdachten vrij zijn als verblijvend in voorlopige hechtenis op het moment van de berechting. Bij de dertigers verandert dit patroon. Er komt een categorie bij, namelijk 'vrij onder voorwaarden', maar nog steeds zijn er meer vrij. Opvallend is dat de meerderheid van mannen in de dertig in voorlopige hechtenis zit. De evolutie zet zich voort. Een kleine minderheid verblijft reeds binnen een behandelingscentrum en we zien bij de veertigers duidelijk dat degenen, die vrij onder voorwaarden zijn, geleidelijk aan de volledig vrije verdachten inhalen. De meerderheid van de veertigers (op de vrouw die in een psychiatrisch centrum of -ziekenhuis verblijft na) verblijft in voorlopige hechtenis voor de gelaste internering. Het laatste staafdiagram is als het puntje van de ijsberg; er rest slechts de categorie 'vrij onder voorwaarden' en 'in voorlopige hechtenis'.

Wanneer we een kruistabel met dezelfde variabelen opstellen, kunnen we ongeveer dezelfde evolutie afleiden, maar komen enkele nuanceringen naar boven. Zo zien we bij de twintigers dat de categorie 'vrij' de grootste is (wanneer we geslacht negeren), en voorlopige hechtenis slechts de daaropvolgende. De rest van de interpretaties komt goed overeen. We kunnen hier meerdere verklaringen voor geven, zoals bijvoorbeeld

de differentiële associatietheorie (cf. Sutherland), toegepast op het gevangeniswezen. Het zeer negatieve effect van een korte gevangenisstraf is reeds duidelijk gebleken, alsook gekend door de magistratuur. Maar als feiten te ernstig zijn, kan een gevangenisstraf niet altijd ontweken worden (en vindt de socialisatie van de gedetineerde binnen de gevangensmuren toch plaats). Andere theoretici spreken van delinquente subculturen (cf. Cohen), delinquente carrières, maar ook de 'Rational Choice theorie' geeft een verklaring voor het recidiveren. Toch is het meer dan waarschijnlijk dat deze evolutie, ondanks logische verklaringen, het gevolg is van een toevalligheid (die door het lage aantal waarnemingen niet kan weerlegd worden).

Discussie

Zoals hierboven besproken, stoot dit beschrijvend onderzoek op heel wat beperkingen. De afwezigheid van enkele dossiers en het kleine onderzoeks aantal leiden tot besluiten die we niet kunnen veralgemenen naar een bredere context dan die van oorsprong. Onze zoektocht vertrekt dan ook vanaf een bepaald niveau, waardoor we heel wat interessante dossiers mislopen. Ook met betrekking tot de gegevensverwerking werden we beperkt door het kwalitatieve of nominale niveau van de meeste variabelen. Bij aanwezigheid van de dossiers kunnen ook andere variabelen opgenomen worden. Een variabele die de gerechtelijke antecedenten opneemt, zou een mooie aanvulling zijn. Ook interessant is de weg die de geïnterneerde volgt na de uitspraak tot internering.

Tijdens de ministerraad van 21 december 2006 kwam minister van Justitie Onkelinx naar voren met een wetsontwerp, uitgewerkt door de interneringscommissie Delva³⁷. Op 1 maart 2007 keurde de Kamer de hervorming van de wet op de internering goed. Deze hervorming stelt enkele belangrijke veranderingen voorop. De definitie behoudt enkel het concept geestesstoornis (de termen krankzinnig- en zwakzinnigheid worden verlaten voor een internationaal aanvaarde term) aangevuld met het concept gevaar voor de maatschappij. Daarnaast wordt een multidisciplinaire psychiatrische expertise – zoals in Nederland al langer het geval is – verplicht. De expert zal ook een aangepaste wetenschappelijke opleiding genoten moeten hebben. De vraag is dan in hoeverre de rechter, als onafhankelijke instantie, kan afwijken van dit advies. Verder vermeldt de wet bijvoorbeeld een nauwere betrokkenheid van de slachtoffers bij de voorwaardelijke invrijheidsstelling,

35 DE CEULAIR, J., *Hoe meer migranten, hoe minder criminaliteit*, Knack, 28 februari 2007.

36 Hij stelt vast dat ondanks de daling of constante trend van de criminaliteit (in Amerika), dat de gevangenen voller en voller geraken. De strafwet is ook strenger geworden, en de economische monoliet dreigt de staat te verpletteren. Vandaar dat hij pleit voor een 'workfare' in plaats van een 'welfare' staat. Met restcategorie doelt hij op daklozen, geestesgestoorde delinquenten en andere verworpenen van onze marktmaatschappij.

37 De commissie Delva werd in januari 1998 opgericht door toenmalig minister van Justitie Tony Van Parys. In 2002 bracht deze commissie een rapport uit dat het interneringssysteem in België zwaar op de korrel nam. Er werden enkele voorstellen gedaan (bijvoorbeeld een pro-Deosysteem voor gratis psychiatrische bijstand), maar een prijskaartje was er niet.

nieuwe uitvoeringsmodaliteiten van de uitvoering van de interneringsmaatregel en nieuwe contra-indicaties bij vrijstelling op proef.

Het Belgisch interneringsstelsel behoudt duidelijk een zwart-wit invulling van dit concept dat strookt met het continuüm waarop we vrijwillig handelen op het ene uiteinde en gedwongen handelen op het andere uiteinde zien staan. Gedeeltelijke toerekeningsvatbaarheid, het hanteren van een glijdende schaal (cfr. Nederland) bij het beoordelen van toerekeningsvatbaarheid, biedt veel meer mogelijkheden. België erkent de veroudering van het begrippenkader, schrapt enkele concepten, maar durft als het ware niet over te gaan tot meer diepgaande hervormingen die het interneringsstelsel van binnenuit veranderen.

Conclusie

Het beeld dat voortkomt uit het beschrijvend onderzoek, is dat van de geïnterneerde man, tussen de dertig en de veertig jaar, zonder beroep op het moment van de interneringsmaatregel. Opvallend was de overeenstemming met de laatste gepleegde misdrijven in vergelijking met het aangehaalde onderzoek van Goethals. Diefstal en slagen en verwondingen kwamen het meest voor onder de geïnterneerden, gevolgd door stalking en brandstichting. Wanneer we enkele variabelen samenzetten, zien we dat naargelang de geïnterneerde ouder is, deze eerder in voorlopige hechtenis zal verblijven. De evolutie, die valt af te leiden uit zowel de grafieken als de tabel, wijst op een mate van recidiveren naargelang de leeftijd toeneemt. Wanneer de Raadkamer de interneringsmaatregel oplegt, is de kans ook groter dat de geïnterneerde vooraf in voorlopige hechtenis verbleef.

Reeds een tiental jaren wordt er kritiek geuit op de psychiatrische expertise, maar pas na de zaak-Dutroux in 1996 worden er concrete voorstellen gedaan. Het Penitentiair Onderzoeks- en Klinisch Observatie Centrum (POKO) krijgt een aantal veelbelovende doelstellingen, maar tot op de dag van vandaag kunnen deze doelen niet gehaald worden (wegens POKO onbestaande). Sinds 1999 werden enkele initiatieven genomen die kunnen gelden als een begin van hervorming. Sinds een aantal jaren wordt er ook werk gemaakt van een kwalitatief hoogstaand behandelingsaanbod voor geïnterneerden en worden meer middelen vrijgemaakt om personeel te vormen en kwalitatieve zorgverlening mogelijk te maken. Adequate behandeling is dan ook de beste terugvalpreventie. De vraag is of deze ontwikkeling zich zal voortzetten.

Tot slot willen we even de aandacht trekken naar de recente hervorming van de wetgeving. Het is duidelijk dat deze hervorming veel capaciteiten bezit om het sterk verouderde interneringsstelsel in België recht te

trekken. Maar zorgen aanpassingen bij slechte resultaten ervoor dat er opnieuw zal teruggekeerd worden naar de voorgaande situatie? Het systeem van na 1930 blijft immers behouden. Dat wil zeggen dat de interneringsmaatregel binnen het strafrecht blijft, daar waar de relatie met het strafrecht misschien net de onderliggende oorzaak is van heel wat tekortkomingen. Moeten we niet eerst de fundamenten van het interneringsstelsel loskoppelen en opnieuw leggen?

Herstelgerichte detentie tussen consolideren en exploreren

Geert Van Aerschot en Frank Geets*

Het is de laatste tijd wat stiller rond het concept herstelgerichte detentie en de functie van de herstelconsulenten. Waar de eerste jaren na de intrede van de herstelconsulenten gekenmerkt werden door conceptueel denkwerk en geanimeerde debatten over de compatibiliteit van de herstelidee en de detentie¹, lijken we geëvolueerd naar een volgende fase. Het praktijkwerk, de dagelijkse zoektocht naar de wijze waarop men herstelgerichte componenten kan integreren binnen een detentiecontext, neemt de bovenhand. Hoog tijd om de debatten terug te voeden en een stand van zaken op te maken. De bestaande praktijk in de Belgische gevangenis blijft immers nog steeds uniek en kan een waardevolle bijdrage leveren aan de wetenschappelijke conceptontwikkeling.

Het herstelgericht veranderingsproces in de gevangenis gaat gepaard met een continu proces van consolidatie en exploratie. Zonder het ooit zo expliciet te benoemen, kozen de herstelconsulenten voornamelijk voor een ontwikkelbenadering in de uitvoering van hun veranderingsopdracht.² Die benadering houdt in dat na een grondige verkenning en analyse gewerkt wordt met een geleidelijke verandering die veel ruimte laat voor ideeën uit de organisatie. Door de participatie bij de verandering wordt gepoogd gedragsverandering te realiseren en het zelflerend vermogen van organisatieleden en de organisatie in zijn geheel te vergroten.³ Zoals iedereen die veranderingen wenst door te voeren, moeten ook de herstelconsulenten vaststellen dat veranderingen doorvoeren geen rationeel proces is en dat beoogde situaties lang niet altijd (volledig) bereikt worden.⁴ Wanneer andere auteurs stellen dat herstelconsulenten werken aan een proces van zoeken

en grenzen aftasten⁵, is dit dan ook een logisch gevolg van de gekozen veranderingsbenadering.

Hieronder geven we, zeer beknopt en praktijkgericht, een overzicht van de wijze waarop de herstelidee reeds geconsolideerd werd in de gevangeniscontext. Tevens werpen we een blik op de uitdagingen en experimenten waar de consulenten anno 2007 mee aan de slag gaan.

Consolideren

Reeds zeven jaar, het actieonderzoek⁶ buiten beschouwing gelaten, zijn de herstelconsulenten aan de slag in de gevangenis. Logisch dat er vanuit verschillende hoeken regelmatig vragen gesteld worden over de resultaten die kunnen voorgelegd worden. De vraag naar de kwantificeerbaarheid en meetbaarheid van effecten stelt zich echter niet enkel binnen het kader van herstel, maar tevens inzake vele andere interventies die gebeuren binnen de detentie.

Een belangrijk element in het beantwoorden van deze vraag is *de context* waarbinnen de consulenten hun werk uitvoeren. Hoewel zij de gevangeniscontext actief moeten uitdagen, hebben zij niet steeds evenveel vat op de wijze waarop de detentie en de kernopdracht van het gevangeniswezen wordt ingevuld. Die invulling heeft nochtans verregaande gevolgen voor de wijze waarop je aan de slag kan op het gebied van 'herstel'. De slaagkans om herstel te consolideren binnen de organisatie is wellicht gelieerd met de aard van de organisatie waarin men werkt. Het structureel inbedden van herstel binnen een organisatie die een pro-ac-

* Geert Van Aerschot is herstelconsulent in de Hulpgevangenis van Leuven, Frank Geets in de Centrale gevangenis te Leuven.

1 H. GUFFENS, 'Vooruit kijken in een achteruitkijkspiegel. Een stand van zaken na vier jaar herstelgerichte detentie in de Nederlandstalige gevangenis', *Fatik* 2005, nr 105, 6.

2 In omzendbrief 1719 van 4 oktober 2000 kregen de herstelconsulenten de volgende algemene taakomschrijving mee: 'De herstelconsulent heeft de opdracht om binnen de strafinrichting waaraan hij wordt toegevoegd het veranderingsproces naar een herstelgerichte gevangencultuur te begeleiden. Het doel van de herstelgerichte detentie is het herstel van de verstoorde relatie tussen de dader, het slachtoffer en de samenleving mogelijk te maken. De taak van de herstelconsulent bestaat voornamelijk uit het actief tot stand brengen van een cultuur van respect en uit het bevorderen van de uitbouw van een coherent gevangenisbeleid dat aansluit bij dit model van herstelgerichte detentie.'

3 J.J. BOONSTRA, en R. VAN DER VLIST, 'Begeleiden van veranderingsprocessen', in J.J. BOONSTRA, H.O. STEENSMA en M.I. DEMENINT (Eds.), *Ontwerpen en ontwikkelen van organisaties: theorie en praktijk van complexe veranderingsprocessen*, Den Haag, *Reed Business Information*, 2003, 63.

4 M. ANDRIESEN, T. STEEN, en A. HONDEGHEM, *Leiderschap vanuit verandering*, Leuven, *Steunpunt bestuurlijke organisatie Vlaanderen*, 2003, 7.

5 L. ROBERT, 'Herstelgerichte detentie in België: tralies in de weg?', *Tijdschrift voor herstelrecht* 2004, nr 2, 30.

6 De herstelconsulenten werden aangeworven na een periode van onderzoek (uitgevoerd door de Katholieke Universiteit Leuven en de Universiteit de Liège) in de gevangenis van Leuven Hulp, Leuven-Centraal, Hoogstraten, Andenne, Jamioux en Doornik.

tief beleid voert zal makkelijker zijn dan een organisatie waar men hoofdzakelijk een reactief (crisis)beleid voert.

Uit een aantal elementen blijkt echter dat de voorbije jaren vooruitgang werd geboekt op het gebied van de verankering en consolidatie van het concept herstel in de gevangenis. Het herstelgericht werken krijgt immers blijvend een prominente plaats in de missie van het Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen⁷. Logisch dat deze vermelding in de missie een invloed heeft op verschillende deelgebieden van de gevangenisorganisatie. We geven hieronder enkele zeer praktijkgerichte voorbeelden die deze evolutie kunnen duiden.

De structurele inbedding van de functie en expertise van de herstelconsulent

Doorheen de jaren vergaarden we als herstelconsulenten heel wat kennis over het gevangeniswezen en mogelijke herstelgerichte initiatieven. We werden experts in thema's als onthaal van slachtoffers⁸, meezijdig partijdig werken, burgerlijke partij, herstelgerichte activiteiten, enz. Hoe langer hoe meer ontstond zowel bij de consulenten zelf als bij de organisatie in zijn geheel de behoefte om deze kennis structureel in te bedden.

Op het niveau van de consulenten wordt dit momenteel geoperationaliseerd door het opstarten van een nationaal project 'kennismanagement'. Zoals opgenomen in het managementplan van de directeur-generaal, is het realiseren van een op herstel gerichte detentie een taak van ieder personeelslid.⁹ Hoe dit concreet ingevuld kan worden, wordt momenteel uitgewerkt binnen dit project. Vanuit een definitie van het concept herstel in detentie, wordt nagedacht over een rolbepaling van verschillende diensten in de gevangenis. Wie moet wat kennen en kunnen om zijn rol op het vlak van herstelgerichte detentie te kunnen uitvoeren? Wat is er nodig opdat medewerkers van bijvoorbeeld de griffie of de psycho-sociale dienst dit leren kennen en kunnen? Eens gevalideerd door de directeur-generaal, zal deze roldefiniëring van enorm belang zijn voor de verdere ontwikkeling van het proces van herstelgerichte detentie. De rolverduidelijking zal vermoedelijk een heel proces op gang brengen waarin de herstelconsulenten en de coördinator hun adviserende en ondersteunende taak in respectievelijk de directieteams en de regionale directie ten volle moeten opnemen. Het spreekt voor zich dat, indien de rollen in de praktijk geïnstitutionaliseerd raken, dit een enorme stap voor-

waarts zou betekenen voor de realisatie van een op herstel gerichte detentie. Eén van de middelen in het project is de ontwikkeling van een interne website over de werkzaamheden van de herstelconsulenten. Deze website wordt voor de medewerkers van de gevangenis gelanceerd in het najaar van 2007.

Op centraal niveau werd beslist om de functie van herstelconsulent statutair te voorzien. Deze statutarisering is een grote stap voorwaarts voor de structurele inbedding van de functie én kennis van de herstelconsulenten. Vanuit zijn positie binnen het directieteam heeft de consulent blijvend een breed mandaat om het veranderingsproces in alle geledingen van de organisatie te begeleiden en de directie hierbij te adviseren.

Werving, selectie en opleiding van nieuwe personeelsleden

Eén van de deelgebieden waarop herstel een stevige verankering kreeg, is de werving, selectie en opleiding van nieuwe personeelsleden. Zo wordt in de functiebeschrijvingen van het penitentiair personeel de herstelgerichte dimensie expliciet benoemd. Herstelgerelateerde competenties staan vermeld in de functievereisten en worden getoetst tijdens de selectie.

Na aanwerving wordt herstel een basisonderdeel van de interne opleiding die ieder personeelslid van het Directoraat-Generaal krijgt. Het werken met mentoren en opdrachten in de nieuwe basisopleiding van penitentiair beambten garandeert zelfs dat herstel ook bij de verdere opleiding aan bod komt. Het informeren en vormen van (nieuwe) personeelsleden is een continue en cruciale opdracht wil men het draagvlak en de actieradius voor herstel vergroten. Zonder in deze positie te willen berusten, kunnen we gerust stellen dat herstel een mooie plaats wist te veroveren in het belangrijke proces van werving, selectie en opleiding.

Het herinrichten van processen in de gevangenis

Een ander element dat duidt op een groter wordende verankering van de herstelidee in de gevangenis, zijn de processen die herzien werden in de gevangenis. In verschillende gevangenis werd bijvoorbeeld het onthaal van slachtoffers ingrijpend hertekend, werd gewerkt aan een kwaliteitsvol onthaal van gedetineerden met aandacht voor de hersteldimensie, werden er afspraken gemaakt over het werken rond burgerlijke

⁷ De missie luidt als volgt: 'Het Directoraat-generaal EPI is verantwoordelijk voor een rechtsconforme, veilige en humane uitvoering van vrijheidsberovende straffen en maatregelen, heeft, vanuit zijn expertise, een adviserende rol op penitentiair vlak, verzekert een doelgericht beheer van elke entiteit binnen zijn bevoegdheid en dit alles binnen de geest van een herstelgerichte Justitie.'

⁸ Slachtoffers komen naar de gevangenis in functie van een zitting van de strafuitvoeringsrechtbank, voor gemeenschappelijke bemiddelingsgesprekken of in het kader van herstelgerichte activiteiten.

⁹ In H. MEURISSE, Managementplan 2006 – 2012, Brussel, onuitg., 2006, 16: 'Binnen het gevangeniswezen is de herstelgerichtheid ondertussen verankerd en heeft de herstelconsulent een vaste rol binnen onze organisatie. Vanuit het (politieke) streven naar een herstelgerichte Justitie en het voorkomen van recidive is het belangrijk dat ook alle andere actoren deze herstelgedachte dragen en uitvoeren.'

partij. Critici kunnen terecht aanhalen dat de praktijk hiervan zeer verschillend is over de gevangenen heen. De verscheidenheid heeft echter ook te maken met de noodzaak om maatwerk te leveren, om te handelen naar de mogelijkheden en karakteristieken van individuele gevangenen. Het streven naar uniformiteit wordt daarbij steeds in het achterhoofd gehouden. De kans is daarenboven groot dat het project kennismanagement, waarvan hierboven reeds sprake was, ook op dit gebied een hefboom zal kunnen zijn.

Verankering van een herstelgericht vormingsaanbod

In elke Vlaamse gevangenis bestaat ondertussen een herstelgericht vormingsaanbod voor gedetineerden. Dit aanbod is zeer gevarieerd: laagdrempelige informatiemomenten, gespreksgroepen, diepgaande vormingen en creatieve projecten passeerden de voorbije jaren de revue. Het doel van dit vormingsaanbod is gedetineerden te informeren, te laten reflecteren over de veroorzaakte schade, hun slachtofferbewustzijn aan te scherpen en, waar mogelijk, te motiveren tot het ondernemen van daadwerkelijke herstelacties. Langzaam maar zeker breiden we ons actieterrein uit naar slachtoffers en leden van de samenleving (zie infra).

De waarde van het herstelgericht vormingsaanbod kan niet (enkel) afgewogen worden tegenover het nut dat het heeft ten aanzien van bemiddeling of andere herstelacties. Belangrijker is dat er een ruim assortiment van keuzemogelijkheden bestaat dat afgestemd is op de diverse herstelgerichte processen van daders en slachtoffers, rekening houdend met ieders mogelijkheden en grenzen. Het individualiseren en diversifiëren van herstelmogelijkheden is een cruciaal element binnen een toenemende humanisering en herstelgerichtheid van de detentie voor daders en slachtoffers. Uiteraard zijn motiverend werken door en doorverwijzingen van intermediairen kritische succesfactoren voor deze opdracht.

Voor de uitvoering van het herstelgericht vormingsaanbod en onze constante zoektocht naar vernieuwing en verbetering kunnen we rekenen op enthousiaste partners. Het is immers geen eenvoudige opdracht om een kwaliteitsvol aanbod te ontwikkelen dat voldoende afgestemd is op ons divers publiek. Door de aanwezigheid van een substantieel budget én de inmiddels ruim aangevoelde meerwaarde van dit aanbod, kunnen we echter spreken van een vergevorderde verankering van het herstelgericht vormingsaanbod.

Beschikbaarheid van concrete herstelacties

De wet op de bemiddeling voorziet in een veralgemeend bemiddelingsaanbod voor alle belanghebbenden in alle fasen van de strafrechtsbedeling.¹⁰ In Vlaanderen kunnen alle gevangenen, beklaagd, veroordeeld of geïnterneerd, een bemiddelingsaanvraag doen. Het moge duidelijk zijn dat de veralgemeende beschikbaarheid van een herstelactie zoals de slachtoffer-daderbemiddeling een absolute meerwaarde is in de vormgeving van een herstelgerichte detentie.

Ook op het vlak van andere herstelacties wordt vooruitgang geboekt. Vanaf oktober 2007 zal het herstelfonds¹¹, naast Hoogstraten en Leuven Hulp, ook in de gevangenen van Merksplas en Hasselt beschikbaar zijn. Tegen 2008 zal verkend worden of het herstelfonds een vertaling naar enkele Waalse gevangenen kan kennen. Ook de afbetaling van de burgerlijke partij loopt in enkele gevangenen al merklijk vlotter door middel van acties geïnitieerd door de herstelconsulenten.

De hierboven aangeduide voorbeelden geven duidelijk aan dat, dankzij het werk van de herstelconsulenten én hun partners, de herstelidee stilaan in de gevangeniscontext wordt verankerd. Hoopvol is dat in de aangehaalde voorbeelden telkens een structurele én culturele dimensie aanwezig zijn. Zo is bijvoorbeeld het herstelgericht vormingsaanbod niet alleen financieel verankerd, de meerwaarde van het aanbod wordt door vele medewerkers van de gevangenen erkend. De functie krijgt net een structurele verankering omdat ze belangrijk en nuttig bevonden wordt. Uiteraard blijft er nog werk aan de winkel. Zo kunnen bijvoorbeeld nog vorderingen geboekt worden in het herstelgericht werken tijdens individuele begeleidingen of in het werken rond burgerlijke partij in de gevangenis.

Exploratie

Het takenpakket van de herstelconsulent beperkt zich uiteraard niet tot consolideren van de herstelidee. Wie wil consolideren moet immers uitgebreid exploreren, zoeken naar nieuwe mogelijke ingangspoorten en toepassingsgebieden voor herstel in de gevangenis. Verschillende paden en richtingen worden verkend vanuit het adagium "laat duizend bloemen bloeien". Procesgericht werken op maat van zowel de gevangenisorganisatie, waarbij men rekening houdt met de karakteristieken van de organisatie, als op maat van de individuele gedetineerde blijft noodzakelijk.

¹⁰ Wet van 22 juni 2005 tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling in de voorafgaandelijke Titel van het Wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van Strafvordering, B.S. 27 juli 2005.

¹¹ Het herstelfonds koppelt communicatie tussen dader en slachtoffer, afbetaling van de burgerlijke partij en vrijwilligerswerk voor een goed doel aan elkaar. Zo kan gewerkt worden aan herstel voor drie partijen: slachtoffer, dader en samenleving.

De moeilijkheid schuilt in het vinden van goed evenwicht tussen proces- en productgericht werken. Een evenwichtsoefening dient zich aan tussen enerzijds de exploratie gericht op vernieuwing en anderzijds het stroomlijnen en elimineren van zoekprocessen (snoeien doet groeien), het aanbieden van een kompas, het creëren van randvoorwaarden en een voedingsbodem voor al deze lokale initiatieven en invullingen.

De herstelconsulent blijft dus zoeken en het gevangenisstelsel uitdagen. Hij heeft hier gezien zijn positie niet alleen de vrijheid en de middelen, maar ook de plicht toe. Soms zijn het contextgerelateerde evoluties die de herstelconsulent dwingen tot exploratie, soms zijn het eigen ideeën en mogelijkheden die geëxploreerd kunnen worden. Hieronder geven we enkele belangrijke zoektochten die de herstelconsulenten in de komende maanden en jaren zullen opzetten.

Nieuwe wetgeving

De laatste tijd vonden verschillende wetgevende initiatieven hun weg naar de werkvloer van de gevangenis. Verschillende wettelijke bepalingen zijn van belang voor het concept herstelgerichte detentie. Zo kwamen de eerste bepalingen uit de basiswet¹² in voege, bevinden de wet externe rechtspositie en oprichting van de strafuitvoeringsrechtbank¹³ zich sinds februari 2007 in een eerste implementatiefase en hebben we sinds 2005 een wet op de bemiddeling.

Telkens gaat het om regelgeving die bij (de voorbereiding op) de implementatie nog ruimte laat voor de consulenten om te exploreren. Momenteel liggen er nog veel vragen open waarmee we aan de slag kunnen. Hoe kunnen we bijvoorbeeld bijdragen aan het informeren van slachtoffers over de hun toegekende rechten? Welke rol kunnen we opnemen in de verdere uitbouw van de bemiddeling? Hoe kan het inspraakorgaan voor gedetineerden bijdragen tot de verankering van de herstelidee in de gevangenis? Hoe kan het werken rond burgerlijke partij in de gevangenis gelinkt worden aan deze nieuwe wetgeving?

Een ander belangrijk thema is het individueel detentieplan. De basiswet bepaalt immers dat 'het individueel detentieplan een schets bevat van het detentietraject en, in voorkomend geval, van de activiteiten die op

herstel gericht zijn (...).¹⁴ Een doordachte invoering van het individueel detentieplan kan er voor zorgen dat herstel van bij de aanvang van de detentie een volwaardige plaats krijgt binnen het individueel begeleidingswerk en dat er komaf kan gemaakt worden met feit dat een heel aantal gedetineerden niet of nauwelijks geconfronteerd worden met de reden van de straf die ze moeten ondergaan.¹⁵

Het moge duidelijk zijn dat deze hele nieuwe regelgeving ook voor de herstelconsulenten een uitdaging vormt.

De managementbenadering

We trappen een open deur in wanneer we stellen dat het managementdenken meer en meer zijn ingang vindt in de publieke sector. Het voeren van een toekomstgericht kwalitatief beleid vormt een, overigens terechte, focus. Nieuwe instrumenten doen hun intrede: geïntegreerde managementplannen, business process re-engineering, verzelfstandiging zijn de nieuwe toverformules. Ook de FOD Justitie stapt volop mee in deze evolutie. Een aantal van de gebruikte instrumenten in het gevangeniswezen zijn van rechtstreekse invloed op het werk van de herstelconsulenten. Zo wordt sinds juni 2006 meer planmatig gewerkt in de Belgische gevangenis. Iedere gevangenis schrijft sindsdien jaarlijks een operationeel plan, een plan waarin de gevangenis, binnen het kader van het gevoerde beleid van justitie, zijn te realiseren doelstellingen voor het komende jaar weergeeft. De ontwikkelcirkels¹⁶, waarvan de implementatie in de gevangenis volop aan de gang is, schuiven het werken met doelstellingen eveneens naar voren.

De herstelconsulenten dienen zich mee in te schrijven in deze nieuwe aanpak. In hoeverre de herstelidee zich laat inschrijven in deze managementbenadering is het verkennen waard. De praktijk geeft al een voorzichtig begin van antwoord. Op korte termijn lijken er enkele voordelen te zijn aan deze aanpak: herstel opnemen in operationele plannen of ontwikkelcirkels geeft je als herstelconsulent immers een duidelijk mandaat om in je gevangenis rond deze zaken aan de slag te gaan. Tevens kan deze planmatige aanpak er voor zorgen dat herstel een gedeelde verantwoordelijkheid wordt, belangrijk met het oog op

12 Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, B.S. 1 februari 2005.

13 Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, B.S. 17 mei 2006; Wet van 17 mei 2006 houdende oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken, B.S. 17 mei 2006; Ministeriële omzendbrief nr 1794 van 7 februari 2007 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten.

14 Art. 38 §3 van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, B.S. 1 februari 2005

15 B. VAN STOKKEM, 'De opbouw van een sociaal netwerk rondom de gedetineerde', Winket 2005, nr 4, 47.

16 De ontwikkelcirkel is de methodiek, gebruikt in de hele federale overheid, waarmee overleg en evaluatie tussen medewerkers en chefs wordt bevorderd. Elke medewerker van de gevangenis heeft zijn eigen ontwikkelcirkel waarin een aantal prestatie- en ontwikkelingsdoelstellingen worden opgenomen. De ontwikkelcirkels zijn een sluitstuk binnen een globaal personeels- en organisatiebeleid dat gericht is op eenvormige werkwijze en het verbeteren van de kwaliteit van dienstverlening.

het creëren van een breed en blijvend draagvlak. De operationele plannen lijken in eerste instantie dus een interessant vehikel om herstelgerichte componenten op een doordachte en gedragen manier te integreren binnen de organisatie.

Enkele eigen exploraties

Inzake het herstelgericht vormingsaanbod en de herstelacties blijven de herstelconsulenten experimenteren en exploreren. We geven een beknopt overzicht van enkele zaken die in het najaar van 2007 op stapel staan. Indien succesvol, zal gezocht worden naar een structurele inbedding van deze initiatieven.

Vormingsaanbod voor slachtoffers en burgers. De laatste jaren ontwikkelden de herstelconsulenten een relatief bescheiden aanbod voor slachtoffers en burgers.¹⁷ Zo werden er onder meer rondleidingen in de gevangenis georganiseerd voor de vzw 'ouders van een vermoord kind' en vrijwilligers van slachtofferhulp, werden er op regelmatige basis gespreksavonden tussen burgers en gedetineerden gehouden, ging het project Kaffee Detinee¹⁸ door, enz. Vanuit de vaststelling dat we als herstelconsulenten ook een taak hebben in de maatschappelijk-structurele en politieke responsabilisering rond herstel¹⁹ en in het opsporen van de strengen tussen gedetineerden en samenleving²⁰, wensen we echter nog een stap verder te zetten. In samenwerking met verschillende partners zal, zowel voor een groep burgers (vanuit de gevangenis van Dendermonde en Hasselt) als voor een groep slachtoffers (vanuit de gevangenis van Hasselt) een uitgebreid vormingsaanbod over schade en herstel worden uitgetoet.

Herstelkring. Geïnspireerd door de 'restorative circles' van WALKER²¹, werd gezocht naar een herstelactie waarin de relatie en de schade tussen gedetineerde en zijn omgeving centraal staat. Gekomen werd tot een concept waarbij een gedetineerde, een vertegenwoordiger van de omgeving van de gedetineerde, steunfiguren voor de beide partijen rond de tafel zullen zitten om samen na te denken over de mogelijkheden die de gedetineerde heeft op het gebied van rehabilitatie, reïntegratie en herstel, niet toevallig de drie doelstellingen bij de uitvoering van de gevangenisstraf zoals benoemd in de basiswet. In de gevangenis van Antwerpen, Mechelen en Leuven Hulp zal met het concept van de herstelkringen geëxperimenteerd worden.

Individueel werkboek herstel. Het individueel werkboek herstel is zo goed als klaar en wordt spoedig gelanceerd. Het betreft een instrument waarmee begeleiders met gedetineerden, rekening houdend met hun mogelijkheden en beperktheden, herstelgericht aan de slag kunnen gaan. Het boek is opgebouwd rond tien werkwoorden. Elk deel bevat een verhaal van een gedetineerde, een brief uit de omgeving van de gedetineerde, een werktekst en enkele opdrachten. We hopen met dit werkboek de dynamiek in het werken rond herstel te stimuleren. Een handleiding en workshops waarin het gebruik van het handboek worden toegelicht, zijn in volle voorbereiding.

Besluit

Met dit artikel hebben we proberen duiden hoe ver het zeven jaar na de aanwerving en aan de vooravond van de statutarisering van de herstelconsulenten, staat met de verankering van de herstelidee in de gevangenis. Tevens gaven we zicht op enkele van de uitdagingen die ons in de komende maanden en jaren te wachten staan. Nieuwe tendensen in onze samenleving, in de politiek, nieuwe inzichten vanuit de wetenschap, uitwisseling met praktijken in het buitenland, maken dat we telkens opnieuw worden uitgedaagd om onze expertise voldoende aan te scherpen en ons concept zuiver te houden. We zullen dan ook blijvend werken aan het wederzijds interactieproces tussen exploreren en consolideren.

Wij willen onze hand reiken naar ieder die met ons op een positieve manier wil verder zoeken naar de mogelijkheden van herstel tijdens detentie. Het is en blijft een boeiende uitdaging, die we samen met zoveel mogelijk partners willen aangaan.

17 N. VER POORTEN, 'Reflecties vanuit het perspectief van het slachtoffer', *Winket* 2005, nr 4, 23.

18 Meer informatie over Kaffee Detinee kan gevonden worden in: R. GORIS, 'Kaffee Detinee. Op bezoek bij gevangenen', *Metanoia* 2007, afl. 2, 82-85; J. DEKLERCK en G. VAN AERSCHOT, 'Kaffee Detinee. Op zoek naar de herstelrechtelijke betekenis van gesprekken tussen burgers en gedetineerden', *Tijdschrift voor herstelrecht* 2007, afl. 2, 50-53; X., *Kaffee Detinee, Leuven, onuitg.*, 2007, www.vormingplusoostbrabant.be, 21p.

19 T. VAN CAMP, T. VAN WIN, I. AERTSEN, P. DAENINCK, F. HODIAUMONT en H. MALEMPRE, *Vade-mecum herstelrecht en gevangenis*, Gent, Academia Press, 2004, 244.

20 L. VAN GARSSE, 'Modieuze droom of maatschappelijke noodzaak. De gevangenis als herstelgerichte faciliteit', in J. VANACKER (Ed.), *Herstel en detentie. Hommage aan Prof. Dr. Tony Peters*, Brussel, Politeia, 2002, 70.

21 L. WALKER, T. SAKAI en K. BRADY, 'Restorative circles: A Reentry Planning Process for Hawaii Inmates', *Federal Probation. A journal of correctional philosophy and practice*, juni 2006.

Gevangenisdeuren gaan wereldwijd open met OPCAT

Alexander Hoefmans*

Op 18 december 2002 werd het Facultatief Protocol bij het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing (afgekort OPCAT) aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. De verdiensten van dit Facultatief Protocol kunnen het best vergeleken worden met het bestaande Europese equivalent, namelijk het Comité ter voorkoming van foltering (afgekort CPT). Met OPCAT zal de praktijk van de bezoeken aan instellingen waar personen van hun vrijheid beroofd worden aangevuld worden op mondiaal en nationaal niveau.

OPCAT is het resultaat van een onderhandelingsproces van tien jaar. Het oorspronkelijke voorstel van een Facultatief Protocol werd in 1991 door Costa Rica geïntroduceerd en voorzag in het opzetten van een internationaal orgaan ter voorkoming van foltering dat geleid zou worden door onafhankelijke experts. Met de VN Resolutie 43/92 van 5 maart 1992 werd door de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties vervolgens beslist tot het oprichten van een werkgroep gemandateerd tot het opstellen van een ontwerp tekst.

Pas in 2001 kwamen de onderhandelingen in een stroomversnelling wanneer zowel Mexico als de Europese Unie de impasse doorbraken met nieuwe voorstellen. Mexico stelde voor om het systeem van internationale onafhankelijke experts te vervangen door een nationaal systeem waarbij elke Staat zelf verantwoordelijk zou zijn voor het oprichten van een mechanisme van onafhankelijke experts die de controle zouden uitvoeren. De Europese Unie bracht zowel het internationale als het nationale mechanisme samen in haar voorstel. De definitieve tekst van het Facultatief Protocol voorziet uiteindelijk in beide mechanismen.

Situering en toegevoegde waarde van OPCAT

Materieelrechtelijk levert OPCAT geen bijdrage tot de problematiek van foltering en onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing. Er worden geen nieuwe rechten gecreëerd, de definitie van foltering

zoals bepaald in het VN Verdrag tegen Foltering, het basisverdrag, blijft ongewijzigd en er worden geen nieuwe verplichtingen opgelegd die een wijziging van het strafrecht dan wel het strafprocesrecht zouden noodzaken.

De meerwaarde van OPCAT bevindt zich voornamelijk, maar niet uitsluitend, op het institutionele niveau. Immers, door het oprichten van een Subcomité bij de Verenigde Naties alsook de verplichting voor verdragspartijen om een nationaal controlemechanisme op te richten draagt OPCAT ertoe bij dat een betere controle op en toepassing van het basisverdrag mogelijk wordt gemaakt.

Terwijl het hoofdcomité bij de Verenigde Naties, het Comité tegen foltering, als klassiek toezichtorgaan optreedt voor de naleving van het basisverdrag is het tegelijk onderhevig aan de beperkingen die dergelijke toezichtorganen kenmerken. Zij zijn in grote mate afhankelijk van de medewerking van de verdragspartijen en hun manoeuvreerruimte bij de uitoefening van hun bevoegdheden alsook hun marge om autonoom op te treden is veelal beperkt. De grote verdienste van OPCAT is dat verdragspartijen door dit Facultatief Protocol te bekrachtigen net in grote mate die hindernissen opheffen en een meer verregaand toezicht dan voor de andere mensenrechtenverdragen aanvaarden. Dit heeft ongetwijfeld met de aard van de fundamentele rechten die op het spel staan te maken. Met OPCAT wordt het absolute verbod op foltering, dat soms precair blijkt te zijn, alleen maar kracht bijgezet en dat is zeker geen overbodige luxe.

Een Europees equivalent bestaat in de hoedanigheid van de Europese Conventie ter voorkoming van foltering en onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, dat gebaseerd is op de Europese Conventie voor de Rechten van de Mens (hierna EVRM). Artikel 3 van het EVRM, dat als basis dient voor het absolute folterverbod, is op Europees niveau uniek in de zin dat het werd geïnstrumentaliseerd door de oprichting van het eerder vermelde CPT in 1987.

OPCAT kan dus als een instrumenteel verlengde arm beschouwd worden van het VN Verdrag tegen fol-

* Alexander Hoefmans is attaché bij de Dienst Rechten van de Mens, FOD Justitie en schrijft deze bijdrage ten persoonlijke titel.

tering. Het is een uitloper van de bepalingen in het basisverdrag die Staten ertoe verbinden op een preventieve wijze op te treden tegen praktijken of daden van foltering, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing.¹ OPCAT is een instrument dat moet toelaten om op het terrein zelf de omzetting en naleving van het VN Verdrag tegen foltering te toetsen.

Artikel 4 OPCAT definieert dat terrein als *enig onder zijn [de Staat] rechtsmacht of toezicht vallende plaats waar zich personen bevinden of kunnen bevinden die van hun vrijheid beroofd werden op bevel of op instigatie van een openbare autoriteit, met of zonder de uitdrukkelijke of stilzwijgende instemming ervan*. De tweede paragraaf van artikel 4 OPCAT verduidelijkt dat onder vrijheidsberoving moet worden verstaan *enige vorm van detentie of gevangenneming of de plaatsing van een persoon in een openbare of particuliere instelling waar toezicht wordt uitgeoefend, die hij niet naar eigen goeddunken mag verlaten, bevolen door een rechterlijke of bestuurlijke autoriteit of door enige andere openbare autoriteit*. Het betreft dus niet alleen gevangenis waar toezicht kan worden gehouden maar eveneens politiecellen, psychiatrische instellingen, jeugdinstanties en centra voor illegalen.

Een scala aan controlemechanismen

Met dit Facultatief Protocol wordt enerzijds een Subcomité van het Comité tegen foltering opgericht, het Subcomité ter voorkoming van foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing (hierna Subcomité Preventie). Dit Subcomité bestaat uit internationaal gereputeerde experts in domeinen die verbonden zijn aan de problematiek van foltering, onmenselijke en onterende behandeling. Het is gemandateerd om op regelmatige basis bezoeken te brengen aan plaatsen waar mensen van hun vrijheid beroofd worden in de lidstaten die OPCAT bekrachtigd hebben. Binnen dit kader beschikt het Subcomité over volkomen ongelimiteerde en vrije keuze in de plaatsen die het wenst te bezoeken en met betrekking tot de onderzoeken die het wenst te verrichten en moet het kunnen rekenen op de volledige medewerking van de overheidsinstanties van de bezochte Staat.

Anderzijds worden de verdragspartijen ertoe verplicht om op nationaal vlak te voorzien in een mechanisme dat controle kan uitoefenen op de menselijke behandeling van personen die van hun vrijheid beroofd worden. Op die manier kunnen ze preventief handelen.

De Staat wordt vrij gelaten in de keuze van het soort van mechanisme dat opgericht wordt, maar moet niettemin het controleorgaan in handen laten van één of meerdere onafhankelijke experts aan wie volgens het Facultatief Protocol een minimum aan taken moeten toegekend worden. Kortom, de Staat moet garant staan voor de werking van het controleorgaan en moet het dus ook voorzien van de nodige werkingsmiddelen.

Volgens artikel 19 van het Facultatief Protocol moeten de nationale preventiemechanismen tenminste de volgende bevoegdheden toebedeeld krijgen:

- a) Regelmatig de toestand onderzoeken van personen die van hun vrijheid beroofd werden en zich bevinden in de plaatsen van detentie;
- b) Aanbevelingen formuleren ten aanzien van de bevoegde autoriteiten teneinde de behandeling en de toestand van personen die van hun vrijheid beroofd werden te verbeteren;
- c) Voorstellen en opmerkingen formuleren betreffende de geldende wetgeving of betreffende wetsontwerpen terzake.

In voorgaande mensenrechtenverdragen of facultatieve protocollen bij de basisverdragen is er geen sprake van een dergelijk expliciet uitgelijnd nationaal institutioneel luik. De eigenlijke toezichtmechanismen bleven beperkt tot de comités bij de Verenigde Naties.² Door de nadruk te leggen op een onafhankelijke controle op het nationale niveau wordt de efficiëntie zowel van het toezicht op de naleving van het basisverdrag als van de effectieve toepassing ervan in de praktijk versterkt. Herhaaldelijk werd immers vastgesteld dat de afstand tussen het mondiale en het nationale soms moeilijk te overbruggen is maar net in OPCAT wordt die brug gemaakt. De Verenigde Naties zijn hiermee duidelijk innoverend opgetreden en er zijn al aanwijzingen dat deze lijn zal worden doorgezet.³

Een harmonieuze samenwerking

Controlemechanismen ter voorkoming van foltering zijn zeker geen onbekende. De instrumenten die met OPCAT tot stand zullen komen dienen dan ook als aanvulling van de bestaande mechanismen zoals de Bijzondere Rapporteur voor foltering, het Comité tegen foltering van de Verenigde Naties en ook het CPT op regionaal niveau.

¹ Zie de artikelen 2 en 16 van het VN Verdrag tegen foltering.

² Er zijn eveneens de 'special procedures' maar de toezichtmaatregelen die binnen dat kader worden getroffen ontleen hun mandaat aan de Mensenrechtencommissie van de Verenigde Naties.

³ Met het nieuwste mensenrechtenverdrag van de Verenigde Naties, het Verdrag voor de Rechten van Personen met een Handicap van 13 december 2006, wordt in navolging van OPCAT voorzien in de verplichting voor de verdragspartijen om in een onafhankelijk nationaal controlemechanisme te voorzien.

OPCAT schrijft enerzijds weliswaar een integraal kader van toezichtmaatregelen voor, maar tegelijk zijn overlappingen en dubbel werk uiteraard niet ondenkbeeldig. Op Europees niveau zal er namelijk sprake zijn van een drievoudig institutioneel systeem van folterpreventie. Een coördinatie tussen het nationale, regionale en mondiale niveau zal zich dus opdringen indien men de verdiensten van OPCAT wenst te maximaliseren. Europa had tijdens de onderhandelingen van het Facultatief Protocol de kaart uitgespeeld van het bestaande CPT teneinde vrijgesteld te worden van een bezoek door het Subcomité Preventie. Er werd echter niet ingegaan op de Europese verzuchtingen. De vrijstelling van een mondiale controle wegens het bestaan van een regionaal systeem zou in een omgekeerde logica andere regio's in de wereld misschien de stimulus ontnomen hebben om ook op regionaal niveau een controlemechanisme op te stellen.

Dubbel werk en overlappingen moeten dan ook vermeden worden via dialoog en samenwerking zoals in het Facultatief Protocol meermaals wordt benadrukt. Het dient gezegd dat dit in de eerste plaats geldt vanuit een europapectief omwille van het CPT. Het in februari 2007 opgerichte Subcomité Preventie⁴ doet ons hoopvol stemmen. Voor het Subcomité Preventie ligt immers een enorme opportuniteit weggelegd die in principe niet door OPCAT wordt voorgeschreven maar die men desgewenst wel impliciet uit de doelstellingen van het Facultatief Protocol kan afleiden. Indien het Subcomité Preventie met voldoende middelen wordt voorzien dan zal het naast haar inhoudelijke taken, namelijk de bezoeken uit eigen initiatief, er ook in moeten slagen om een voldoende overzicht te behouden van de toezichtmechanismen op de verschillende niveaus en de werkzaamheden trachten te coördineren.⁵ Het Subcomité Preventie en het CPT dienen dus eens samen aan tafel te zitten niet alleen omdat het wenselijk zou zijn dat er bepaalde afspraken gemaakt worden maar ook omdat beide systemen elkaar kunnen inspireren. Er zou eventueel onderzocht kunnen worden in welke mate de geprivilegieerde band van het nationale preventiemechanisme met het Subcomité Preventie ook naar het CPT zou kunnen doorgetrokken worden.

Een geïntegreerde benadering dringt zich echter ook op ten behoeve van de verdragspartijen die moeten beantwoorden aan de vereisten van deze verschillende controlemechanismen. Het niet op elkaar afstemmen van de bezoeken, en des te meer van de aanbevelin-

gen waaraan de verdragspartijen dienen opvolging te geven, zou de efficiëntie van de controlemechanismen alleen maar ondermijnen. Dit neemt niet weg dat alle controlemechanismen op alle niveaus volledig autonoom kunnen optreden. Een nationaal preventiemechanisme kan uiteraard in zijn optreden, zowel ten aanzien van de schaal als ten aanzien van de aard van de problematiek, veel grondiger te werk gaan. Een regionaal of mondiaal systeem zal een steekproef doen of een opvolging van een steekproef waarbij het voornamelijk zijn bevindingen aan internationale standaarden zal toetsen.

Dat het succes van een preventief foltermechanisme steunt op dialoog en samenwerking geldt evenzeer wat de werking van het mechanisme zelf betreft. Inhoudelijk komt het aan de preventiemechanismen toe om te onderzoeken in welke toestand personen die van hun vrijheid worden beroofd zich bevinden. Dit veronderstelt een uitwisseling van gegevens en medewerking van de bevoegde autoriteiten zowel om de werkzaamheden van het controlemechanisme te vergemakkelijken als om gevolg te geven aan de bevindingen ervan. Het Facultatief Protocol schrijft, zowel in het kader van het mandaat van het Subcomité Preventie als van het nationale preventiemechanisme, voor dat de verdragspartijen aan beiden toegang moeten verlenen. Er moet toegang worden verleend zowel tot de plaatsen van detentie als tot de personen zelf die van hun vrijheid worden beroofd. Bovendien moet alle informatie verstrekt worden die relevant is voor het onderzoek.⁶

Het valt dan ook te betreuren dat er in dat opzicht een anomalie bestaat in de verplichtingen van de verdragspartijen ten aanzien van het mondiale en het nationale preventiemechanisme. In de eerste plaats wordt de indruk gewekt dat de nationale autoriteiten in mindere mate beschikbaar en toegeeflijk moeten zijn ten aanzien van het nationale preventiemechanisme dan ten aanzien van het Subcomité Preventie. Deze laatste beschikt immers in de uitoefening van zijn mandaat over 'onbeperkte' toegang tot plaatsen, personen en informatie terwijl deze nuance voor de uitoefening van het mandaat van het nationale preventiemechanisme werd weggelaten.

In de tweede plaats verbinden de verdragspartijen zich er conform OPCAT enerzijds toe om de jaarverslagen van het nationale preventiemechanisme te publiceren

4 Mevrouw Silvia CASALE, van het Verenigd Koninkrijk, is hiervan voorzitter geworden. Zij is tegelijk ook voorzitter van het CPT.

5 Het Facultatief Protocol heeft het voornamelijk over de samenwerking tussen het Subcomité Preventie en het nationale preventiemechanisme in de zin van het verlenen van bijstand, advies, opleiding en zelfs het lobbyen bij de nationale autoriteiten om het mandaat van het nationale systeem te versterken (zie hiervoor artikel 11 OPCAT). Het spreekt niet uitdrukkelijk over het coördineren van de werkzaamheden terwijl men er logischerwijze kan vanuit gaan dat het Subcomité zich zal beroepen op de werkzaamheden van het nationale mechanisme ter voorbereiding van een eventuele eigen bezoek aan de verdragspartij. Ten aanzien van regionale systemen schrijft OPCAT in algemene termen voor dat samenwerking en raadpleging zich opdringen teneinde dubbel werk te voorkomen (zie onder andere artikel 31 OPCAT).

6 Zie de artikelen 14 en 20 OPCAT.

en te verspreiden terwijl anderzijds de bevindingen van het Subcomité Preventie naar aloude traditie een goedkeurende stempel van de nationale autoriteiten dienen te krijgen vooraleer zij publiekelijk kunnen worden gemaakt.⁷ De tekst van het Facultatief Protocol schrijft slechts voor dat zij tevens aan het nationale preventiemechanisme zullen worden gecommuniceerd *voor zover dit relevant kan zijn*. In theorie althans zou dit paradoxaal genoeg ertoe kunnen leiden dat het nationale preventiemechanisme niet op de hoogte is van de bevindingen van het Subcomité Preventie. Ook het CPT kent een dergelijke protocollaire goedkeuring met de gebruikelijke stok achter de deur echter, zoals ook bij OPCAT, om de bevindingen alsnog *motu proprio* te kunnen publiceren indien de verdragspartij in de uitvoering van de aanbevelingen geen medewerking verleent.

...en in de praktijk

Op 22 juni 2006 is OPCAT in werking getreden en dat na de twintigste bekrachtiging.⁸ Meteen werden voorbereidingen getroffen om het Subcomité Preventie op te richten en samen te stellen. Ondertussen heeft het comité al twee vergaderingen gehouden en werd het programma van 2007/2008 aangekondigd. Zweden, Mauritius, Paraguay en de Malediven mogen zich in de loop van het komende jaar aan een bezoek verwachten. De in Zwitserland gevestigde Association for the Prevention of Torture (APT)⁹, waarvan de stichter Jean-Jacques GAUTHIER tevens aan de basis lag van de idee van dit Facultatief Protocol, heeft intussen een wereldwijde campagne opgezet ter bevordering van een snelle bekrachtiging van OPCAT.

De grote uitdaging waarmee verdragspartijen worden geconfronteerd is uiteraard de verplichting om te beschikken over één of meerdere nationale preventiemechanismen¹⁰ dan wel deze op te richten indien zij nog niet zouden bestaan. OPCAT legt geenszins een rigide kader op ten opzichte van hoe een dergelijk preventiemechanisme er dient uit te zien. OPCAT schrijft het minimummandaat voor dat mede door de garanties die de verdragspartijen onderschrijven (toegang tot personen, plaatsen, informatie,...) moet uitgevoerd worden. Daarnaast spreekt het voor zich dat het aan de nationale autoriteiten toekomt om het preventiemechanisme de middelen toe te schrijven om de voorgeschreven opdrachten te verwezenlijken. OPCAT suggereert volgens de VN-traditie dat daarbij rekening wordt gehouden met de Principes van Parijs die aan Staten richtlijnen geven over de samenstelling,

financiering en werking van onafhankelijke nationale mensenrechteninstellingen.

Het nationale preventiemechanisme kan dus verschillende vormen aannemen. Een meerderheid van Europese staten die het Facultatief Protocol hebben bekrachtigd of de bekrachtiging voorbereiden zijn het systeem van de ombudsman genegen. Sommige ombudsmannen beschikken overigens al over een dergelijk mandaat terwijl in andere landen, bijvoorbeeld Slovenië en Spanje, het mandaat van de ombudsman zou worden uitgebreid om weliswaar in samenwerking met een groep gespecialiseerde niet-gouvernementele organisaties de toezichttaken uit te voeren. Andere landen zoals Italië of Oostenrijk denken er dan weer aan om het mandaat onder te brengen in een bestaande of nog op te richten nationale mensenrechtencommissie. Een derde groep landen beschikt reeds over gespecialiseerde en onafhankelijke toezichtmechanismen waardoor de bekrachtiging van OPCAT geen of slechts minieme ingrepen vergt. Zo heeft Groot-Brittannië de intentie om maar liefst een dertigtal bestaande controlesystemen aan te duiden als de bevoegde nationale preventiemechanismen.

België heeft het Facultatief Protocol op 24 oktober 2005 ondertekend en is eveneens in de voorbereidende werkzaamheden van het bekrachtigingsproces. Voor een federale staat is het natuurlijk vaak net wat ingewikkelder. Duitsland bijvoorbeeld heeft een systeem bedacht waarbij een federale commissaris het mandaat op zich neemt uiteraard op federaal niveau en een gezamenlijke commissie van de regio's het mandaat op regionaal niveau zal uitoefenen.

De verscheidene pistes die onder de loep worden genomen tonen aan dat de bekrachtiging van OPCAT niet enkel een substantiële vooruitgang betekent voor het versterken van de controle op het absolute verbod op foltering maar dat het in ruimer opzicht zelfs als hefboom kan dienen om tegemoet te komen aan andere internationale mensenrechtenverplichtingen zoals de oprichting van een nationale mensenrechtencommissie. Of, tenslotte, hoe OPCAT bewijst dat de toepassing van mensenrechten ook een institutionele verankering vereist.

⁷ Zie de artikelen 16 § 1 en 23 OPCAT.

⁸ Tot op heden hebben 34 landen OPCAT bekrachtigd, waaronder 9 lidstaten van de Europese VN. Het betreft Denemarken, Estland, Groot-Brittannië, Malta, Polen, Tsjechië, Slovenië, Spanje en Zweden.

⁹ www.apr.ch

¹⁰ Het Facultatief Protocol voorziet in de mogelijkheid van meerdere preventiemechanismen in de eerste plaats om federale staten tegemoet te komen.

“Voor een land dat trots is op zijn democratie en progressieve wetgeving, zijn de staat van de gevangenen en de publieke opinie over gevangenen onrustwekkend”

Fatik sprak met Delphine Paci

Mieke Van den Broeck en Astrid Thienpont *

Wie onderzoek doet naar de situatie in de Belgische gevangenen komt vroeg of laat bij het OIP terecht. Het OIP, languit 'Observatoire International des Prisons', is een niet-gouvernementele organisatie die informatie over de situatie in de gevangenen verzamelt en op basis daarvan wantoestanden aanklaagt. Fatik sprak met Delphine Paci, voorzitter van de Belgische afdeling van het OIP.

Fatik: Wat is het OIP en hoe is het ontstaan?

Delphine Paci: Het Observatoire International des Prisons is een niet-gouvernementele organisatie. Het is een internationale organisatie die afdelingen heeft in verschillende landen. Het OIP is in 1990 opgericht in Frankrijk. Nog steeds is het Franse OIP de grootste afdeling. Er zijn ook afdelingen in Marokko en in andere Afrikaanse landen, maar nog lang niet elk land heeft een OIP. Alle afdelingen zijn VZW's. Hier in België werken we alleen met vrijwilligers, we hebben geen personeel in dienst. Het OIP is een vereniging die als doelstelling heeft de opsluitingsomstandigheden te observeren. Er worden gegevens verzameld over de situatie in de Belgische gevangenen. Op die manier blijft het OIP op de hoogte van de moeilijkheden en de problemen binnen de gevangensmuren. Wanneer er iets ernstigs gebeurt in de gevangenis, brengen wij dit naar buiten. Het OIP is dus een organisatie die observeert, informatie verzamelt en deze daarna doorgeeft aan de media. We werken voornamelijk met persberichten en persconferenties. Het OIP maakt een rapport op over de algemene situatie in de Belgische gevangenen, maar er worden ook perscommuniqués verstuurd naar aanleiding van ernstige wantoestanden. Op die manier proberen we de publieke opinie te sensibiliseren met betrekking tot de problematiek van de gevangenen.

De Belgische afdeling van het OIP is tien jaar geleden opgericht op initiatief van Phillippe Mary, professor

criminologie aan de ULB. We wilden een echt observatorium oprichten en dus vooral gegevens verzamelen. We doen in principe geen concrete voorstellen aan de politici. We doen lobbywerk maar ook hierbij focussen we vooral op het signaleren van problemen en wantoestanden.

Het OIP werkt met ongeveer vijftien vrijwilligers die daarnaast ook allemaal voltijds werken. Zoals gezegd hebben wij geen permanente medewerkers, dus zijn onze activiteiten ook beperkt. Het is niet gemakkelijk om op die manier te werken, daarom doen we vaak een beroep op de Ligue des Droits de l'Homme.

Fatik: Hoe komt het OIP aan haar informatie?

DP: We doen geen bezoeken in de gevangenis. Het OIP wil niet afhankelijk zijn van de toestemming van de overheid om binnen te mogen in de gevangenen, dus we vragen die toestemming ook niet. Deze onafhankelijkheid is de sterkte van het OIP. We ontvangen klachten en krijgen onze informatie van andere NGO's en mensen die toegang hebben tot de gevangenis. Tot nu toe hebben we vooral een probleem om informatie te vinden over de Vlaamse gevangenen. Dat komt omdat al onze vrijwilligers Walen of Brusselaars zijn. We zijn dringend op zoek naar Vlaamse vrijwilligers...

Fatik: Welke zijn de belangrijkste problemen in de Belgische gevangenen?

DP: Hét belangrijkste probleem is de overbevolking. Dat is een catastrofe want dat zorgt ook voor veel andere problemen: promiscuïteit, gebrek aan hygiëne, gebrek aan dokters, aan sociaal assistenten en psychologen. De nieuwe strafuitvoeringsrechtbanken hebben al veel vertraging opgelopen waardoor de voorwaardelijke invrijheidstelling in veel gevallen geblokkeerd wordt en de overbevolking nog groter wordt. Er worden nieuwe regels gemaakt, maar de overbevol-

* Mieke Van den Broeck en Astrid Thienpont zijn beleidsmedewerkers bij de Liga voor Mensenrechten.

king zorgt ervoor dat ze niet of te weinig in de praktijk gebracht worden. Zo is er een hele reeks van bepalingen van de wet Dupont die nog niet in werking getreden zijn juist omdat de overbevolking ervoor zorgt dat ze heel moeilijk uit te voeren zijn. Het OIP vraagt zeker niet om meer capaciteit maar veeleer om beter na te denken over het nut van detentie. Het OIP stelt vast dat er veel mensen in de gevangenis zitten die er niet zouden moeten zitten of waarvoor een andere maatregel beter zou zijn.

In de rapporten die wij om de drie à vier jaar over de situatie in de Belgische gevangenis uitbrengen¹ wordt de aandacht gevestigd op al deze problemen en de concrete gevolgen voor de gedetineerden.

Fatik: Het Comité ter Preventie van Foltering en onmenselijke behandeling (CPT) van de Raad van Europa stelt ook een rapport op over de situatie in de Belgische gevangenis. Hoe werkt u samen met het CPT?

DP: Het CPT baseert haar rapport op bezoeken aan een aantal gevangenis en andere opsluitingsplaatsen. Ter voorbereiding van deze bezoeken in België heeft men het OIP en de Liga's gevraagd om te signaleren waarop er in de Belgische gevangenis gelet moet worden. Het OIP heeft toen een heel programma gemaakt. Op de bespreking hebben we aan het CPT aanwijzingen gegeven waarop ze volgens ons moesten letten, bij voorbeeld dat er aandacht moet besteed worden aan de situatie van de geïnterneerden. Het OIP heeft het CPT de weg gewezen in de Belgische gevangenis. Het is op die manier dat wij samenwerken, maar enkel op vraag van het CPT wanneer het naar België komt.

Fatik: Wat kunt u besluiten als u de situatie in de Belgische gevangenis vergelijkt met die in andere landen?

DP: Er zijn veel landen waar de situatie nog veel erger is, het is duidelijk dat de situatie in Turkije, Latijns-Amerika of Afrika veel erger is, maar dat betekent niet dat we tevreden moeten zijn met wat we hier hebben. Voor een land dat trots is op zijn democratie, rechtsstaat en redelijk progressieve wetgeving, zijn de staat van de gevangenis en de publieke opinie over gevangenis toch onrustwekkend. In een aantal

noordelijke landen is de situatie veel beter. In IJsland bij voorbeeld, is er een veel groter budget voor gevangenis. Er is veel meer aandacht voor de positieve invulling van de detentie. Zo zijn er bij voorbeeld veel meer leerkrachten ter beschikking van de gevangenen. Ook in Canada zijn er pilootprojecten die goed verlopen en de geesteszieken worden er veel beter begeleid. Het budget is er veel hoger dan in België. Er is dan ook veel minder recidive.

Hier in België is het probleem ook gelegen bij bepaalde media die de publieke opinie manipuleren. Vanaf

het moment dat er een incident plaatsvindt met een (ex-)gedetineerde, of het nu iets kleins of zeer ernstig is, springen de media erop en verwacht men politieke actie. De publieke opinie wil automatisch een politiek antwoord: een nieuwe wet die nog strenger is dan de vorige. Op die manier kan er nooit een weldoordacht coherent beleid gevoerd worden en dat is een groot probleem.

Fatik: Wat moet er dringend veranderen in de Belgische gevangenis?

DP: Ik denk dat het aantal gedetineerden gelimiteerd moet zijn. Het aantal voorlopig gehechten is zeer hoog in de Belgische gevangenis; 40% van de gedetineerden is niet veroordeeld. De voorlopige hechtenis wordt veel te veel gebruikt en moet in de toekomst beperkt worden. Ook de uitstroom uit de gevangenis is een belangrijk aandachtspunt: de voorwaardelijke invrijheidstelling is belangrijk voor de reïntegratie in de maatschappij en moet dus vaker toegepast kunnen worden.

Fatik: Wat denkt u van het OPCAT? Er zal een Belgische commissie opgericht moeten worden die de Belgische gevangenis kan bezoeken en misstanden zal rapporteren. Denkt u dat dat een goede zaak is?

DP: We zullen moeten afwachten wat dat in de praktijk gaat geven. Het probleem met zulke commissies is dat ze in theorie zeer goed lijken maar in realiteit functioneren ze vaak niet goed. Men moet er dus op toezien dat de commissie wel voldoende werkingsmiddelen krijgt, zodat de goede bedoelingen ook uitgevoerd

¹ Voor een bespreking van het recentste rapport zie L. ROBERT, 'Onder toezicht. Een voorstelling van het jaarrapport 2005 van de Centrale Toezichtsraad voor het gevangeniswezen en van de 'Notice 2004-2005' van de Belgische geleding van het Observatoire International des Prisons', Fatik 112, p. 23.

² Zie bijdrage van Alexander Hoefmans, 'Gevangenisdeuren gaan wereldwijd open met OPCAT', in dit nummer, p. 20.

kunnen worden. Men riskeert dezelfde weg op te gaan als de Commissies van Toezicht, die niet goed werken omdat er geen budget is. We moeten dus waakzaam blijven.

Fatik: Wat denkt u van de nieuwe wet betreffende internering? Denkt u dat dat genoeg is, dat dat de dingen gaat veranderen?

DP: De wet is nog maar net goedgekeurd, dus we weten nog niet hoe de uitwerking zal zijn. Mijn grootste zorg is dat ze de mogelijkheden voor vrijlating zal bemoeilijken. Ik ben ervan overtuigd dat de wet ook wel een aantal zaken ten goede zal veranderen. Wat er beter zal zijn is de expertise; men zal eerst een psychiatrisch onderzoek moeten doen vooraleer men iemand kan interneren. Toch heb ik op het eerste zicht niet de indruk dat de wet een heel goede zaak is voor de geïnterneerden. Het is bemoedigend dat er eindelijk aandacht is voor de problematiek en dat men ervan overtuigd is dat geïnterneerden niet thuis horen in een gevangenis, maar eerder in een therapeutische omgeving. Daarom gaat men vooral in Vlaanderen instellingen bouwen om geïnterneerden in op te vangen, maar ondertussen maakt men het moeilijker om vrijgelaten te worden voor de geïnterneerden die in de gevangenis zitten. Volgens mij is het verzwaren van de vrijlating zeer gevaarlijk.

Fatik: In het laatste OIP-rapport wordt er gesproken over de cipiërstakingen die voor veel problemen zorgen in de Belgische gevangenissen. Ziet u een oplossing?

DP: Het OIP heeft steeds gestreden voor een minimumbezetting. Wij willen het stakingsrecht van de penitentiair beambten niet ondermijnen, maar langs de andere kant zorgen de stakingen voor onmenselijke omstandigheden in de gevangenissen. Er zijn al verschillende doden gevallen omdat er cipiërstaking was. De gevangenen kunnen niet meer gaan wandelen, krijgen soms hun eten niet meer, alle activiteiten worden stilgelegd. De gedetineerden kunnen niet meer naar het gerechtsgebouw, er zijn geen processen meer, er kunnen geen bezoeken meer doorgaan. De stakingen zorgen er echt voor dat de leefomstandigheden in de gevangenis zeer hard worden. Een minimumbezetting is volgens het OIP een goede oplossing. Als er ooit nog een oranje-blauwe regering komt in België, zal er een wetsontwerp komen. We hebben met informateur Didier Reynders over het gevangeniswezen vergaderd. Ik was het met veel van zijn standpunten niet eens, maar één van de zaken die ook naar buiten kwam was de minimumbezetting tijdens stakingen en ik geloof dat de regering hierover een wetsontwerp zal maken. Op dit moment zijn er zoveel stakingen omdat de cipiërs zo'n slecht statuut hebben. Ook daaraan moet iets gebeuren.

Leuvense gedetineerden niet langer in hun blootje

Astrid Thienpont *

In het Edito van Fatik 113 uitte Chris Hermans zijn bezorgdheid over de stapsgewijze inwerkingtreding van de Basiswet¹. Eén van de pijnpunten is de praktische uitvoering van de artikels over fouillering. Strookt deze wel met de intentie van de wetgever? Intussen kreeg de Leuvense rechter de gelegenheid om zich hierover uit te spreken...

Op 16 juli 2007 oordeelde de Leuvense rechter over een klacht van maar liefst 59 gedetineerden uit Leuven Centraal. De gedetineerden verzetten zich ertegen dat ze zich volledig moeten uitkleden voor een 'onderzoek aan de kledij'. Bovendien menen ze dat de 'fouillering op het lichaam' te ruim toegepast wordt.

Onderzoek aan de kledij en fouillering op het lichaam

Om de klacht van de Leuvense gedetineerden te begrijpen, is het belangrijk te weten wat het onderzoek aan de kledij en de fouillering op het lichaam inhouden. Het onderzoek aan de kledij betekent dat een beambte de kleren van de gedetineerde doorzoekt. Het doel is na te gaan of de gedetineerde geen verboden of gevaarlijke voorwerpen of stoffen bij zich heeft. Een fouillering op het lichaam gaat heel wat verder. Indien nodig kan de gedetineerde verplicht worden zich volledig uit te kleden. Openingen en holten van zijn lichaam worden onderzocht, zij het enkel uitwendig en zonder aanraking.

Wettelijke reglementering van onderzoek en fouillering

De basiswet

Artikel 108 §1 van de Basiswet² laat een onderzoek aan de kledij toe wanneer dit noodzakelijk is voor de handhaving van de orde of de veiligheid. Het onderzoek moet gebeuren door personeel dat hiervoor gemandateerd werd door de directeur en volgens

zijn richtlijnen. Fouillering op het lichaam wordt aan strengere voorwaarden onderworpen (108 §2). Ze mag enkel gebeuren bij uitzonderlijke beslissing wanneer er individuele aanwijzingen zijn dat een onderzoek aan de kledij niet volstaat. Fouillering op het lichaam mag dus geen algemene regel zijn, maar moet steeds een uitzondering blijven. Ze moet plaatsvinden in een gesloten ruimte. Er mogen geen andere gedetineerden aanwezig zijn en het onderzoek moet gebeuren door minimum twee gemandateerde personeelsleden van hetzelfde geslacht als de gedetineerde. Daarnaast bepaalt de wet expliciet dat het onderzoek aan de kledij en de fouillering op het lichaam geen tergend karakter mogen hebben. Ze moeten gebeuren met respect voor de waardigheid van de gedetineerde (art 108, §3).

Dienstnota 15.07/2

In uitvoering van de Basiswet vaardigde de gevangenisdirecteur van Leuven Centraal op 26 januari 2007 een dienstnota (15.07/2) uit, waarin het onderzoek van de kledij aan bod komt. Een onderzoek van de kledij wordt opgelegd aan elke gedetineerde na bezoek, bij terugkeer van het justitiepaleis en bij aankomst na transfer. De nota beschrijft hoe het onderzoek in zijn werk gaat: de gedetineerde wordt gevraagd al zijn kleren te overhandigen, de beambte gaat na of alle kledij is afgegeven, controleert de kledij en geeft ze terug.

Collectieve brief nr. 86

Op 19 februari wordt vanuit het Directoraat-generaal een collectieve brief verstuurd. Hierin wordt een onderscheid gemaakt tussen drie soorten onderzoek aan de kledij: het summier, het grondig en het volledig onderzoek.

Bij een summier onderzoek worden enkel de jas, broekspijpen, broekzakken en bagage gecontroleerd. Ook voor het grondig onderzoek hoeft de gedetineerde zich niet volledig uit te kleden. Hij moet wel zijn jas, broeksriem, kousen en schoenen afgeven. De gedetineerde moet zijn handpalmen tonen en wordt afgetast (armen, schouders, oksels, nek, kraag, rug en benen). De directeur kan beslissen een summier of

* Astrid Thienpont is beleidsmedewerker bij de Liga voor Mensenrechten.

1 C. HERMANS, 'Het paard en de wagen: enkele bedenkingen bij het onthaal van de stapsgewijze inwerkingtreding van de Basiswet', *Fatik 113* (januari-februari-maart 2007), 3-5.

2 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, 12 januari 2005, B.S. 1 februari 2005. Artikel 108 trad in werking op 15 januari 2007 (art. 2 van het KB van 28 december 2006 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, B.S. 4 januari 2007)

grondig onderzoek van de kledij voor te schrijven voor gedetineerden die terugkomen van activiteiten binnen de gevangenis (wandeling, werk,...) of in contact kwamen met mensen van buiten de gevangenis die om beroepsredenen in de gevangenis aanwezig waren (vb advocaat). De keuze voor een summier of grondig onderzoek wordt gemaakt in functie van de specifieke kenmerken van de strafinrichting. Er is voor geen van beide een individuele motivering nodig. Voor een volledig onderzoek van de kledij krijgt de gedetineerde een kleedkamer toegewezen. Hij moet al zijn kleren overhandigen voor controle. De beambte moet nagaan of alle kledij afgegeven is. Het volledig onderzoek gebeurt na tafelbezoek, terugkeer van het justitiepaleis en overbrenging. Ook hiervoor is geen individuele motivering vereist.

Fouillering op het lichaam wordt voorgeschreven wanneer de gedetineerde zonder toezicht in contact is geweest met personen van buiten de gevangenis (bij opsluiting, ongestoord bezoek, verlof, uitgaansvergunning, beperkte detentie) of bij een specifiek gedrag van de gedetineerde. Voor elk onderzoek op het lichaam is een geïndividualiseerde motivering nodig. De gedetineerde moet al zijn kleren en zijn bezittingen overhandigen voor controle. Hij krijgt een handdoek om zich te bedekken, maar zal ook deze even weg moeten nemen voor controle. De gedetineerde moet zijn haar losmaken en door zijn haar gaan. De beambte controleert de voetzolen en alle zichtbare lichaamsholten. Wil men ook de rugzijde van de gedetineerde controleren en hem vragen voorover te buigen, dan is een specifieke motivering vereist.

Dienstnota 15.07/3

Eind maart volgt een tweede dienstnota. De directeur schrijft een volledig onderzoek aan de kledij voor na bezoek aan tafel, bij terugkeer van het justitiepaleis en na overbrenging.

Een fouillering op het lichaam wordt opgelegd telkens een gedetineerde terugkomt van ongestoord bezoek, verlof, uitgaansvergunning of beperkte detentie. Met de dienstnota implementeert de directeur dus collectieve brief nr. 86 in de Leuvense gevangenis.

De grieven van de gedetineerden

In hun verzoekschrift werpen de gedetineerden op dat de verplichting om zich volledig uit te kleden voor een onderzoek van de kleding het onderscheid met een onderzoek van het lichaam bijna volledig tenietdoet.

Artikel 108 §1 van de basiswet legt niet uit hoe men precies te werk moet gaan bij een onderzoek van de kledij. Er wordt dan ook niet expliciet vermeld of de gedetineerde zich al dan niet moet uitkleden. In §2 over de fouillering op het lichaam is hierover wel iets terug te vinden: er wordt gesteld dat de directeur een fouillering op het lichaam kan bevelen 'zo nodig met ontkleding en het uitwendig schouwen van de openingen en de holten van het lichaam'. Uit de expliciete vermelding van deze mogelijkheid in §2 en het ontbreken daarvan in §1 leidt de rechter af dat het niet de bedoeling van de wetgever kan zijn geweest om de gedetineerde te verplichten zich te ontkleden voor een onderzoek van de kledij. Deze redenering wordt ondersteund door de voorbereidende werken van de wet. Bij de bespreking van dit artikel in de senaat, wees professor Dupont erop dat een onderzoek van de kledij al te vaak uitloopt op een fouillering op het lichaam³. Het nieuwe artikel werd ingevoerd om dit in de toekomst te verhinderen.

Een tweede probleem was de toepassing van de fouillering op het lichaam als algemene maatregel en zonder voorafgaande toestemming van de directeur. De dienstnota van de directeur onderwerpt elke gedetineerde die terugkomt van ongestoord bezoek, verlof, uitgaansvergunning of beperkte detentie aan een fouillering op het lichaam. Nochtans laat artikel 108, §2 van de basiswet een dergelijke fouillering enkel toe 'bij afzonderlijke beslissing' en 'indien er individuele aanwijzingen zijn dat het onderzoek aan de kledij van de gedetineerde niet volstaat om het doel, zoals omschreven in § 1, tweede lid te bereiken'. Het is dan ook duidelijk dat de dienstnota op dit punt tegen de tekst van de wet indruist. Bovendien bepaalt de nota dat de directie de motivering voor de fouillering regelmatig nakijkt en ondertekent. De directeur hoeft ze dus niet zelf op te stellen. Ook deze praktijk schendt de basiswet, die de bevoegdheid om de gemotiveerde beslissing te nemen aan de directeur toekent.

Gevolgen van de beslissing

De rechter volgde de redenering van de gedetineerden op beide punten, maar wat verandert er nu concreet voor de gedetineerden?

De klacht van de Leuvense gedetineerden werd behandeld in kort geding. Al wie ooit een zaak voor de rechter bracht, weet dat een uitspraak soms erg lang op zich kan laten wachten. Het kort geding is een speciale procedure die ervoor moet zorgen dat de partijen geen schade ondervinden of dat onrechtvaardige toestanden stopgezet worden in afwachting van een definitieve uitspraak.

³ Voorstel van basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden, Verslag namens de commissie voor de justitie, Parl.St. Senaat, 2004-2005, 0231/015, p. 123-124.

Rechtspraak

In deze zaak schorst de voorzitter van de rechtbank de uitvoering van de betwiste dienstnota's van de directeur tot de voltallige rechtbank een definitieve beslissing neemt. Tot dan hoeven de 59 betrokken gedetineerden zich niet volledig uit te kleden voor een onderzoek van de kledij, en mag geen fouillering op het lichaam plaatsvinden zonder dat er individuele aanwijzingen zijn dat dit noodzakelijk is. De directeur moet dus voor elk geval apart schriftelijk motiveren waarom een gewone fouillering niet volstaat.

Maar wellicht zal de uitspraak méér gevolgen hebben. Zoals eerder uiteengezet werd, is de dienstnota enkel de uitwerking van een collectieve brief waarop ook de andere gevangenen hun beleid steunen. De uitspraak ten gronde kan dus heel wat veranderingen teweeg brengen...

Straf de armen! De penitentiaire politiek van de Verenigde Staten, voorbeeld of waarschuwing?

Wacquant, Loïc, *Straf de armen. Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid*. Berchem, Uitg. EPO, 2006, 360 p.

Loïc Wacquant is een Frans socioloog die doceert aan de universiteit van Berkeley. Hij heeft modellen ontwikkeld over stedelijke marginaliteit en de band tussen delinquentie en armoede, maar heeft ook de problemen aan de lijve ondervonden. Als student leefde hij in het getto van Chicago. Het milieu van de zwarte bokclubs werd voorwerp van zijn onderzoek, en hij was zelf een succesrijk bokser. Gelukkig voor de sociologie heeft hij toch voor de wetenschap gekozen.

“Straf de armen” is gebaseerd op artikels waarin hij de criminalisering van de armoede en de expansie van de penitentiaire industrie in de Verenigde Staten bekritiseert. Het boek besluit met twee hoofdstukken over uitdagingen waarvoor Frankrijk en Europa staan als men deze evolutie wil afwenden.

De Amerikaanse gevangenispopulatie is geëxplodeerd: in 1997 zaten 1.785.079 Amerikanen in de cel, hetzij 648 per 100.000 inwoners, en het aantal is blijven stijgen. Loïc Wacquant beperkt zich niet tot een beschrijving van de gevangenisproblematiek op zich, maar hij wijst op de samenhang met een andere evolutie. Gelijktijdig met de stijging van het aantal justitiecliënten is de investering in sociale maatregelen voor de armere bevolkingslagen sterk gedaald. Deze desinvestering is het gevolg van een veranderde sociale politiek, die ingeluid werd midden de jaren 70. Het gevolg was een toename van de armoede. Juist de armen zijn dominant aanwezig in de gevangenis, en in de nog veel grotere groep mensen die onder gerechtelijk toezicht staan. Hij wijst hierbij ook op de rol van etnische factoren: de zwarte bevolking is hallucinant oververtegenwoordigd. Zijn centrale thesis is dan ook, dat men in de Verenigde Staten op bewuste wijze bezig is de “welfare state” te vervangen door een “penal state”, de strafstaat.

Deze verschuiving naar een strafstaat staat niet op zichzelf. Er is een inhoudelijk verband met het neo-liberale denken, en dit verband is meervoudig. De cultus van de persoonlijke verantwoordelijkheid leidt ertoe de oorzaken van armoede vooral bij het individu te leggen, en dus sociale voorzieningen af te bouwen. De flexibilisering van de arbeid en de delocalisering produceren zelf ook meer kansarmoede, onzekerheid, en werkloosheid. Een van de gevolgen is dat velen in

de illegaliteit oplossingen zoeken om een vorm van bestaanszekerheid op te bouwen. Repressie is dan een middel om deze “onderklasse” onder controle te houden.

Het wegvallen van de werkzekerheid heeft ook gevolgen voor andere klassen, die nog wel in staat zijn mee te draaien in de economie. Onzekerheid over de stabiliteit van de eigen tewerkstelling en angst voor de toekomst veroorzaken een algemeen gevoel van onveiligheid. De altijd aanwezige criminaliteit wordt dan veel bedreigender, en zorgt voor een breed draagvlak voor repressief optreden van de overheid. Loïc Wacquant toont hierbij aan dat de criminaliteit zelf niet stijgt. Deze politieke, economische en emotionele factoren verklaren de evolutie naar de strafstaat.

Om de omvang van deze strafstaat aan te tonen, levert hij indrukwekkend feitenmateriaal. Hij wijst niet alleen op de “hyperinflatie” van de gevangenisbevolking, maar ook op de voorspoedige groei van de gevangenisindustrie, die deels geprivatiseerd is, en die de derde grootste werkgever van de Verenigde Staten is geworden.

Hij gaat ook in op de excessen waartoe de veiligheidsobsessie kan leiden. Je kan in de Verenigde Staten verschillende websites bezoeken om te controleren of burgers al dan niet een strafrechterlijk verleden hebben, en wat dat inhoudt. Deze bladzijden behoren tot de meest hallucinante uit het boek.

Het boek heeft “punch”. Het is wervelend geschreven, is vaak geestig en ironisch, en overtuigt op vele bladzijden door zijn analyse en de overvloed aan feitenmateriaal. De informatie is overvloedig, maar hier ligt ook een van de mogelijke punten van kritiek. Soms wordt het geheel chaotisch, het mist af en toe structuur, er zijn overlappingen. De laatste hoofdstukken, over de lessen die Europa kan trekken, zijn niet erg uitgewerkt. Oorzaak hiervan kan de ontstaansgeschiedenis van het boek zijn: de verschillende artikels waaruit het gegroeid is, lijken onvoldoende tot een eenheid verwerkt. De ironische schrijfrant maakt de lectuur zeer aangenaam, en getuigt van het levende engagement van de auteur. Dit voordeel is soms een nadeel: pamflettaire passages schaden de geloofwaardigheid, en leiden hier en daar tot verwarring over de werkelijke overtuig-

ging van Loïc Wacquant.

Maar dit is detailkritiek. Het boek is een heilzaam tegengif tegen een bepaald veiligheidsdenken, het bevat zeer interessante informatie en het biedt een waardevol perspectief waarbinnen de discussie over repressie en detentie kan geplaatst worden.

Marc Tassier *

* Marc Tassier is voorzitter van Netwerk Samenleving & Detentie.

Minder veroordeelden onder elektronisch toezicht

Sinds begin april daalde het aantal veroordeelden met een enkelband van 612 tot 457. Deze daling is verbazend als men de ambities van de paarse regering erop nagaat. Volgens het regeerakkoord zouden tegen eind dit jaar 1.300 veroordeelden de rest van hun straf thuis uitzitten.

Het elektronisch toezicht is bedoeld om de overbevolking in de gevangenissen tegen te gaan. Veroordeelden die geen al te zware feiten hebben gepleegd, mogen een deel van hun straf thuis uitzitten onder elektronisch toezicht. Ze mogen in principe de omgeving van hun huis niet verlaten. Doen ze dit toch, dan zijn ze snel en gemakkelijk traceerbaar.

Dat de ambities van het regeerakkoord niet gehaald werden, is gedeeltelijk te wijten aan de installatie van de nieuwe strafuitvoeringsrechtbanken. Zij zijn nu de bevoegde instantie om te oordelen over het elektronisch toezicht, en kampen nog met administratieve en technische problemen. Daardoor blijven de aanvragen liggen. Bovendien is er te weinig personeel om de veroordeelden met een enkelband in de gaten te houden.

Maar ook de verkiezingsstress van de minister van Justitie zal er wel voor iets tussen zitten. Tijdens de periode voor de verkiezingen bleek de minister vaker weigerachtig te staan tegenover toekenning van elektronisch toezicht, wellicht uit vrees voor incidenten.

Eco-gevangenis

De Noorse 'minimum-security'-gevangenis Bastoey, gesitueerd op een eiland ten zuiden van Oslo, is sinds augustus helemaal milieuvriendelijk. De directie liet er zonnepanelen installeren, er wordt gestookt met hout in plaats van olie, voedsel wordt ecologisch verbouwd en recyclen is een prioriteit. Het installeren van de zonnepanelen reduceert het elektriciteitsverbruik met ongeveer zeventig procent. De gevangenisfilosofie bestaat eruit dat gedetineerden zichzelf belangrijke waarden moeten aanleren, zoals respect voor mens en milieu. Er worden veel verzoeken ingediend van gedetineerden om hun straf uit te zitten in Bastoey, niet in het minst omdat ze ginds een flinke portie vrijheid en individuele verantwoordelijkheden krijgen: ze worden niet opgesloten, maar leven in huizen, moeten voor dieren zorgen en bewerken er velden. Verder hebben ze er de mogelijkheid om te studeren en te sporten en krijgen ze er op verzoek psychologische begeleiding. Directeur Alnaes gelooft dat op deze manier gedetineerden kunnen worden gemotiveerd hun gedrag te wijzigen.

VZW Gevangenis museum

In april 2007 werd in de kapel van de voormalige landloperskolonie van Merksplas het gevangenis museum geopend. De landloperskolonie werd opgericht op 4 juli 1824 (in de vijftien-jarige periode dat België deel uitmaakte van Nederland). Landlopers werden tewerkgesteld in verschillende nijverheden en in een bloeiende boerderij. Na de afschaffing in 1993 van de wet die de vrijheidsberoving voorzag van landlopers, bedelaars en souterneurs, kwamen een aantal gebouwen (o.a. de boerderij) leeg te staan. Tegenwoordig wordt een deel van de infrastructuur gebruikt voor het opsluiten van illegalen. Het hoofddeel van de gebouwen werd al langer als gewone gevangenis gebruikt.

Het museum heeft een permanente tentoonstelling over de geschiedenis van het Belgisch gevangeniswezen, vanaf het ancien régime tot en met vandaag. Extra belangstelling is er voor de geschiedenis van de landloperskolonies en de rasphuizen van de Noorderkempen. Te bezichtigen zijn onder meer een mooie maquette van het Rasphuis, een weefgetouw (gift van het Koninklijk Museum van Kunst en Geschiedenis in Brussel, maar destijds wel afkomstig van de gevangenis van Merksplas), een volledige installatie om "boevenfoto's" te trekken uit de gevangenis van Turnhout, paperassen en instructies voor het nemen van duimafdrukken.

Je kan het museum bezoeken elke 2e en 4e zondag van de maand. Ook zijn er verschillende mogelijkheden voor dagarrangementen. Meer informatie vind je op www.gevangenis museum.be.

Beugelbeha leidt tot conflicten in Nederlandse gevangenissen

In de Penitentiaire Inrichting in Grave komen de reclasseringsmedewerkers niet door de detectiepoortjes. De poortjes geven namelijk telkens een waarschuwings signaal als de medewerkers erdoor lopen. Oorzaak hiervan is hun beugelbeha. De medewerkers weigerden hierop zich te ontkleden en willen geen voorschriften m.b.t. lingerie opgelegd krijgen. Dit leidt tot een conflict tussen de penitentiaire inrichting en Reclassering van de regio Den Bosch. Hierdoor worden er namelijk geen voorlichtingsrapportages samengesteld over verdachten die op korte termijn moeten voorkomen. Hoofd communicatie Annette Teeuwen van Reclassering Nederland bevestigt dat er problemen zijn met de toegang tot de PI in Grave, en dat dat nergens anders in Nederland het geval is. Momenteel wordt er naar oplossingen gezocht. Desnoods zullen er enkel mannelijke medewerkers naar de inrichting gestuurd worden, aldus Teeuwen.

Studiedag detentie, herstel en levensbeschouwing

Op donderdag 8 november 2007 organiseert het Universitair Centrum Sint-Ignatius Antwerpen een studiedag over 'Herstelgerichte initiatieven en levensbeschouwelijke begeleiding in detentie'. Het UCSIA beoogt met dit congres, aan de hand van getuigenissen en academische analyse, de noden van het huidige strafstelsel bloot te leggen als aanzet tot een gericht en ethischer detentiebeleid, waarin de notie van recht op herstel centraal staat. Hierbij wordt uitgegaan van de interne (organisatie binnen de gevangenis) en externe (modaliteiten voor invrijheidsstelling) basiswetten van 2005 en 2007, waardoor de rechtspositie van gedetineerden eindelijk een wettelijke basis krijgt. De wet vertrekt vanuit het principe dat de gedetineerde deel blijft uitmaken van de samenleving, als een volwaardige burger. De detentieschade moet zo veel mogelijk beperkt worden. De gevangenisstraf moet dan ook gericht zijn op herstel van de schade aan het slachtoffer en op de voorbereiding van de reïntegratie in de samenleving.

Ook de wet van 22 juni 2005, die een bemiddelingsaanbod garandeert in alle fasen van de strafrechtelijke tussenkomsten, inclusief in het kader van de uitvoering van straffen, verdient bijzondere aandacht. Deze wettelijke invoering van herstelbegeleiding plaatst België als voortrekkersland op de wereldkaart van de "restorative justice"- benadering van criminaliteitsproblemen. Herstelbemiddeling schenkt aandacht aan de communicatie tussen dader en slachtoffer, waarbij hen de kans wordt geboden zelf betekenis te geven aan het delict. Dader en slachtoffer krijgen inzicht in de schade, waardoor het verwerkingsproces sneller kan verlopen. Een herstelgerichte aanpak is tevens gericht op de maatschappelijke pacificatie van de door het delict verstoorte maatschappelijke verhoudingen.

Hierbij aansluitend zal het congres ook aandacht besteden aan de intrinsieke betekenis van levensovertuiging en de vrije beleving ervan door zowel de gedetineerde als zijn onafhankelijke begeleider, die als brugfiguur fungeert tussen gedetineerde en maatschappij. Wat kan de bijdrage zijn van levensbeschouwelijke begeleiding tot herstelgerichte detentie?

Bondig programma

(voor een uitgebreide versie: zie www.ucsia.org)

Herstelrechtelijk denken en detentie (9u30-12u30)

- Lezingen door L. Braeckmans (filosoof UA), I. Aertsen (criminoloog KULeuven) en Y. Van Den Berge (substituut-procureur des Konings bij Parket Dendermonde)
- Panelgesprek rond herstelgedachte binnen gevangenispraktijk: problemen en positieve verwezenlijkingen, door H.Guffens (FOD Justitie), D. Dufrain (Herstelbemiddelaar fase strafuitvoering), J. Vanherp (Rode Antraciet), W. Meyvis (Vlaamse Gemeenschap), Leo Van Garsse (Suggnomè).

Betekenis van levensbeschouwelijke begeleiding in detentie (14u – 16u)

- Belang van levensbeschouwing in detentie, door J. Haers (theoloog KULeuven)
- Religierechten van gedetineerden, door A. Overbeeke (docent staatsrecht VUAmsterdam)
- Toepassing van recht op religie in gevangenis, door A. Neys (gevangenisalmoezenier)
- Herstelrechtelijke initiatieven en gevangenispastoraat: een organisch bondgenootschap, door A-M. Jonckheere (justitiepastor in Penitentiaire Inrichting Breda)

Inschrijving:

per mail bij het UCSIA-secretariaat: marijke.celis@ua.ac.be of telefonisch op 03/220.49.60, met vermelding adresgegevens. Promofolder met de voorwaarden voor inschrijving wordt daarna opgestuurd. Het inschrijvingsgeld bedraagt 15 euro met inbegrip van broodjeslunch en documentatiemap.